

ความรู้ด้านการอนุรักษ์
คุ้มครองแหล่งมรดกโลก
สำหรับเยาวชน



ข้อมูลบรรณานุกรม

ความรู้ด้านการอนุรักษ์ คัมภีร์แหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชน

ผู้จัดทำ

สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6
แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 0 2265 6585 โทรสาร 0 2265 6586
Email: thailandworldheritage@gmail.com

ผู้ศึกษา

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาคารอเนกประสงค์ ชั้น 7 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์ 0 2613 3120-2
โทรสาร 0 2224 1376

การอ้างอิง

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556.

ความรู้ด้านการอนุรักษ์ คัมภีร์แหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชน

คำสืบค้น

ความรู้ด้านการอนุรักษ์ คัมภีร์แหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชน

พิมพ์เมื่อ

กันยายน 2556

จำนวนพิมพ์

2,000 เล่ม

จำนวนหน้า

104 หน้า

ผู้พิมพ์

บริษัท โมโนกราฟ สตูดิโอ จำกัด
โทรศัพท์ 02 616 6459, 08 5913 6484
โทรสาร 02 616 6459

สงวนลิขสิทธิ์ในประเทศไทย ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

โดย สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2556

คณะผู้จัดทำ

“ความรู้ด้านการอนุรักษ์ คุ่มครองแหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชน”

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่ปรึกษา

- | | |
|-----------------------|--|
| 1. นายสันติ บุญประคับ | เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม |
| 2. นางรวิวรรณ ภูริเดช | รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม |

คณะกรรมการกำกับโครงการ

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. นางดวงมาลย์ สิ้นธุนิช | ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อม
ธรรมชาติและศิลปกรรม |
| 2. นางกิตติมา ยินเจริญ | นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ |
| 3. นางสาวกรพินธุ์ พยัคฆประการณ | นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ |
| 4. นางสาวกนกกาญจน์ โกติรัมย์ | นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ |
| 5. นางสาวสิริวรรณ สุโฬาร | นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ |
| 6. นางสาวนิต เทียมทินกฤต | นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ |

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

คณะที่ปรึกษา

- | | |
|--|---|
| 1. รองศาสตราจารย์โรจน์ คุณเอนก | หัวหน้าโครงการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม |
| 2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ กิริติประยูร | ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและนิเวศวิทยา |
| 3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิลาวัณย์ ภมรสวรรณ | ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและวางแผนภูมิสถาปัตยกรรมและผังเมือง |
| 4. อาจารย์ ดร. ไตรเทพ วิชัยโกวิทเพน | ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม |
| 5. อาจารย์จิรวัฒน์ รุ่งเลิศระกูลชัย | ผู้ประสานงานโครงการ และผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน |
| 6. นางสาวอมรรัตน์ ศิริจรูญวงศ์ | ผู้ช่วยวิจัย |

คำนำ

ประเทศไทยมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 5 แห่ง และยังมีแหล่งมรดกฯ อันมีคุณค่าความสำคัญโดดเด่นที่อยู่ระหว่างการนำเสนอเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 4 แห่ง ปัจจุบันแหล่งมรดกฯ ที่ได้กล่าวมานั้นได้รับผลกระทบจากภัยคุกคามเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีการบุกรุกพื้นที่โดยมีสาเหตุมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของภาครัฐ การขยายตัวของชุมชนบริเวณโดยรอบแหล่งมรดกฯ ที่ขาดการวางแผนการบริหารจัดการพื้นที่และการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและทัศนียภาพโดยรวมของแหล่ง ทั้งนี้สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การขาดความรู้ความเข้าใจในคุณค่า ตลอดจนการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกฯ

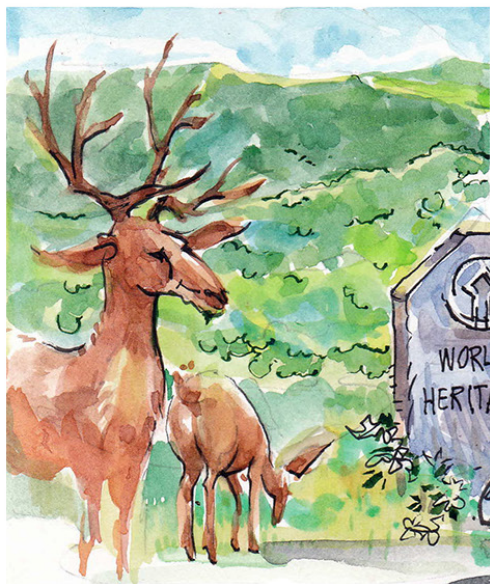
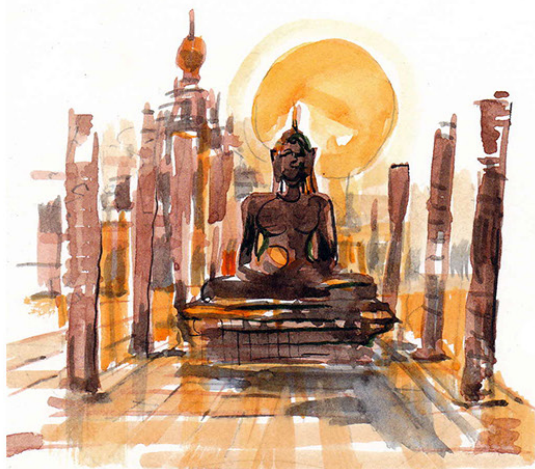
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะหน่วยประสานงานกลางของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้พิจารณาเห็นว่า เพื่อเป็นการดำเนินการและปฏิบัติตามพันธกรณีการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาฯ ที่จะต้องดำเนินการดูแล คุ้มครอง ป้องกัน และอนุรักษ์แหล่งมรดกโลก รวมทั้งการคุ้มครองและอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value) ให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม และสามารถรักษาสถานภาพของการเป็นแหล่งมรดกโลกไว้ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงาน องค์กร ชุมชน ประชาชน และเยาวชนที่สนใจ จึงเห็นสมควรจัดทำโครงการเสริมสร้างศักยภาพในการอนุรักษ์ คุ้มครองแหล่งมรดกโลก เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ คุ้มครองแหล่งมรดกโลก ซึ่งเอกสารความรู้ด้านการอนุรักษ์ คุ้มครองแหล่งมรดกโลก สำหรับเยาวชนนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการดังกล่าว

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารนี้
จะช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญ
ของแหล่งมรดกฯ ตลอดจนเป็นประโยชน์กับทุกภาคส่วนในการอนุรักษ์ คุ้มครอง
ดูแล รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกฯ เพื่อให้แหล่งมรดกฯ สามารถ
คงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลและคงความสมบูรณ์ไว้ได้ตลอดไป

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ค
ความเป็นมาของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก	1
คณะกรรมการมรดกโลก	3
เครื่องหมายมรดกโลก	4
แหล่งมรดกโลก	5
ผลจากการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก	13
บทบาทและการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก	19
แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	27
ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา	
ให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	28
แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย	29
แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ	67
ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา	
ให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ	67
แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติในประเทศไทย	68
แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ	
ของประเทศไทยที่มีคุณค่าโดดเด่น	79
บรรณานุกรม	85
ภาคผนวก	89



ในอดีตก่อนที่จะมีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ สถานการณ์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติในโลก ตกอยู่ในภาวะที่ได้รับการคุกคามเพิ่มมากขึ้น โดยมีได้มีสาเหตุจากการเสื่อมโทรมลงตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ส่งผลให้เกิดการทำลายและความเสื่อมโทรมต่อมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่องรุนแรงและรวดเร็ว ทั้งนี้ความเสื่อมโทรมหรือการสูญสลายขององค์ประกอบมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสูญเสียที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อมรดกของมวลมนุษยชาติ

นอกจากนี้ยังมีหลายครั้งที่การดำเนินงานคุ้มครองป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติในระดับชาติ ไม่สามารถกระทำได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากมีความต้องการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่กว้างขวางและหลากหลาย รวมทั้งการขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และวิทยาการของดินแดนอันเป็นที่ตั้งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเหล่านั้น ดังเช่นกรณีอนุสรณ์สถานแห่งนูเบีย (Monument of Nubia) ซึ่งจะต้องจมอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำ เมื่อรัฐบาลอียิปต์ตัดสินใจสร้างเขื่อน Aswan High Dam ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) แต่ด้วยความช่วยเหลือของรัฐภาคีสมาชิกภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อที่จะรักษาโบราณวัตถุในนูเบีย หลายประเทศจึงได้ช่วยเหลือดำเนินการขุดค้นและบันทึกแหล่งโบราณสถานนับร้อยแหล่ง มีการค้นพบโบราณวัตถุนับพันชิ้น โครงการกอบกู้นี้ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายวิหารที่มีความสำคัญเป็นจำนวนมากไปยังพื้นที่ที่สูงกว่า โดยวิหารที่มีความสำคัญมากที่สุดได้แก่ The temple complexes of Abu Simbel and Philae โครงการนี้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2523 ซึ่งถือว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก

ภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์การยูเนสโกเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการประสานงานระหว่างรัฐผู้บริจาค กับรัฐบาลของอียิปต์และซูดาน และสนับสนุนให้รัฐบาลของทั้งสองประเทศดำเนินการทุกวิถีทางในการรักษาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งนูเบีย (The cultural heritage of Nubia) คณะกรรมการบริหารภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศในการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานแห่งนูเบียได้รับการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) มีหน้าที่คอยควบคุม และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมีการก่อตั้งกองทุน (Trust Fund) ขึ้นเพื่อช่วยในการดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นเพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติยังคงสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน ทางองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก จึงได้อาศัยธรรมเนียมยูเนสโกภายใต้ข้อบัญญัติที่ให้องค์กรฯ มีภารกิจหน้าที่ในการบำรุงรักษา เพิ่มพูน และเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์และคุ้มครองป้องกันมรดกโลก โดยการเสนอแนะให้ประชาคมนานาชาติร่วมมือกันจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศได้ ตามความจำเป็น

ในการประชุมใหญ่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติสมัยสามัญ (UNESCO) ครั้งที่ 17 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมจึงเห็นสมควรให้ก่อตั้งระบบการดำเนินงาน ในรูปแบบของอนุสัญญาระหว่างประเทศ และมีมติรับรอง **อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ** (The World Heritage Convention) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบัน และในอนาคตตลอดไป

อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปกป้อง คุ้มครอง และรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติอันทรงคุณค่า ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก โดยอาศัยกลไกสำคัญในการคัดเลือกแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของ รัฐสมาชิกเพื่อนำไปสู่การขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

คณะกรรมการมรดกโลก

ภายหลังจากการรับรองอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกแล้ว ได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการระหว่างรัฐบาล (Intergovernmental Committee) เพื่อการคุ้มครอง ป้องกันมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ที่เรียกว่า **คณะกรรมการมรดกโลก** (World Heritage Committee) เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานตามอนุสัญญาดังกล่าว โดยในวาระเริ่มต้นประกอบด้วยผู้แทนของรัฐภาคีแห่งอนุสัญญาจำนวน 15 รัฐ และปัจจุบันจำนวนของคณะกรรมการมรดกโลกได้เพิ่มขึ้นเป็น 21 คน โดยคัดเลือกจากการเลือกตั้งตัวแทนจากรัฐภาคีทุกๆ 2 ปี ในการประชุมสมัชชารัฐภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก สมัยสามัญ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับการประชุมใหญ่สมัยสามัญขององค์การยูเนสโก หน้าที่หลักของคณะกรรมการมรดกโลก คือ การพิจารณาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก พิจารณาคำร้องขอความช่วยเหลือจากนานาชาติ (International Assistance Fund) ที่รัฐภาคีเสนอมา และติดตามตรวจสอบให้รัฐภาคีดำเนินการเพื่อปกป้อง คุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของตน ตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในอนุสัญญาฯ

เครื่องหมายมรดกโลก

ในการประชุมครั้งที่สอง คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเห็นชอบกับสัญลักษณ์มรดกโลกที่ออกแบบโดย Mr. Michel Olyff ดังปรากฏในรูปนี้



ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2552)

เครื่องหมายมรดกโลกดังกล่าวได้เน้นให้เห็นถึงความผูกพันกันระหว่างทรัพย์สินทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่อยู่ส่วนกลางหมายถึงรูปแบบที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ และวงกลมรอบนอกหมายถึงธรรมชาติ สองสิ่งนี้มีการเชื่อมโยงกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนี้สัญลักษณ์เมื่อบูชาโดยรวมเป็นรูปวงกลมคล้ายโลกยังหมายถึงการปกป้องอีกด้วย

อย่างไรก็ตามในเรื่องของการใช้คณะกรรมการมรดกโลก ตัดสินใจว่าสัญลักษณ์ที่เสนอโดยนักศิลปะควรใช้สีและขนาดใดก็ได้ขึ้นอยู่กับการใช้ ความเป็นไปได้ทางเทคนิค และการพิจารณาทางธรรมชาติของศิลปะ แต่สัญลักษณ์ต้องมีคำว่า WORLD HERITAGE ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษ และ PATRIMOINE MONDIAL

ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส โดยพื้นที่สำหรับ PATRIMONIO MUNDIAL ซึ่งเป็นภาษาสเปน สามารถที่จะแปลเป็นภาษาของแต่ละประเทศที่จะนำสัญลักษณ์ไปใช้ได้ ดังนั้นเครื่องหมายมรดกโลกที่จะใช้สำหรับราชอาณาจักรไทยที่ถูกต้องจึงเป็น ดังนี้



เครื่องหมายมรดกโลกที่ถูกต้องสำหรับใช้ในประเทศไทย

แหล่งมรดกโลก

นิยามของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติปรากฏอยู่ในส่วนนำ (Preamble) ของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่ระบุว่า

...ส่วนใดๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความน่าสนใจโดดเด่นและมีความจำเป็นต้องได้รับการสงวนไว้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของมรดกของโลกสำหรับมนุษยชาติโดยรวม (UNESCO 1972: Preamble)

ย่อหน้าที่ 1 ของ เอกสารแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก (Operational Guidelines for the Implementation of the

World Heritage Convention) ได้กล่าวถึงมรดกโลก (มรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ) ว่า ...ในบรรดาสมบัติที่ประเมินค่ามิได้และไม่สามารถทดแทนได้ที่ไม่ใช่คุณค่าดังกล่าวเพียงเฉพาะในแต่ละประเทศเท่านั้น แต่เป็นของมนุษยชาติทั้งมวล การสูญเสียทั้งในลักษณะของการเสื่อมโทรมและการสูญหายไปของสมบัติที่ล้ำค่าเหล่านี้ เป็นผลให้เกิดความสูญเสียของมรดกของประชาคมโลก โดยส่วนต่างๆ ของมรดกโลก ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะที่มีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล จึงควรค่าแก่การปกป้องคุ้มครองเป็นการเฉพาะให้รอดพ้นจากอันตรายที่กำลังคุกคามในระดับที่สูงขึ้นเรื่อยๆ (UNESCO February 1996:1)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากคำบรรยายที่ระบุไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติได้กล่าวถึงข้างต้นแล้ว สามารถนิยามโดยรวมว่า “มรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติหมายถึงส่วนหนึ่งส่วนใดของวัฒนธรรมและของธรรมชาติที่มีคุณลักษณะพิเศษที่โดดเด่นอันมีคุณค่าในระดับสากลและมีความสำคัญต่อมนุษยชาติทั้งมวลในโลก โดยความเสื่อมโทรมหรือความสูญหายของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เสมือนหนึ่งว่าเป็นความสูญเสียของมรดกของมนุษยชาติโดยรวม”

ประเภทของแหล่งมรดกโลก

นิยามที่ได้สรุปไว้ข้างต้น จะเห็นว่า มรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ถือเป็นมรดกโลกสำหรับมวลมนุษยชาติโดยรวม ควรที่จะต้องมีการกำหนดมาตรการเฉพาะเพื่อการปกป้องคุ้มครองให้มรดกโลกดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติได้กำหนดคุณลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่ถือว่าเป็นมรดกโลกแยกตามประเภทในมาตราที่ 1 และ 2 ในหมวดที่ 1 นิยามของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติดังนี้

มาตรา 1

ตามวัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา “มรดกทางวัฒนธรรม” มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ♦ อนุสรณ์สถาน: ผลงานสถาปัตยกรรม ผลงานทางประติมากรรม หรือจิตรกรรมที่ใหญ่โต ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี จารึก ถ้าที่อยู่อาศัย และร่องรอยที่ผสมผสานกันของสิ่งต่างๆข้างต้น ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
- ♦ กลุ่มอาคาร: กลุ่มของอาคารที่แยกจากกันหรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมหรือความสอดคล้องกลมกลืน หรือ ที่ตั้งในภูมิทัศน์ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือ วิทยาศาสตร์
- ♦ แหล่ง: ผลงานที่เกิดจากมนุษย์ หรือของการผสมผสาน ร่วมกันระหว่างผลงานของธรรมชาติและของมนุษย์ และรวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

มาตรา 2

ตามวัตถุประสงค์แห่งอนุสัญญา “มรดกทางธรรมชาติ” มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ♦ สภาพทางธรรมชาติ: ลักษณะทางกายภาพและทางชีวภาพ หรือกลุ่มของสภาพธรรมชาติดังกล่าวซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางสุนทรียศาสตร์ หรือ วิทยาศาสตร์
- ♦ แหล่งธรรมชาติ: บริเวณที่มีขอบเขตอย่างชัดเจน ที่มีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์ หรือความงามตามธรรมชาติ

♦ สภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศ: บริเวณที่มีขอบเขตอย่างชัดเจน ที่เป็นถิ่นที่อยู่ของสายพันธุ์สัตว์และพืชที่กำลังได้รับการคุกคาม ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากลในมิติทางวิทยาศาสตร์ หรือการอนุรักษ์

(องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2552)

ทั้งนี้จากนิยามข้างต้นจะเห็นว่า ทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาตินั้น จะต้อง “มีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล” โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาตัดสินบนเกณฑ์กำหนด 10 ข้อ ซึ่งหากแหล่งที่เสนอเพื่อขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับข้อหนึ่งข้อใด หรือหลายข้อแล้ว จะได้รับการพิจารณาประกาศให้เป็นมรดกโลกโดยเกณฑ์การพิจารณา ทั้ง 10 ข้อ จะแยกพิจารณาระหว่างมรดกโลกทางวัฒนธรรมและมรดกโลกทางธรรมชาติ โดย 6 ข้อแรก เป็นเกณฑ์สำหรับการพิจารณามรดกทางวัฒนธรรม (ข้อ i.-vi.) และ 4 ข้อสุดท้ายเป็นเกณฑ์สำหรับการพิจารณามรดกทางธรรมชาติ (ข้อ vii.-x.) (UNESCO World Heritage Centre, 1992-2013) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- i. เป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด
- ii. เป็นการแสดงถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในพื้นที่วัฒนธรรมใดๆ ของโลก ในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือทางเทคโนโลยี ศิลปะสถาปัตยกรรม การออกแบบบ้านเมืองหรือการออกแบบภูมิทัศน์
- iii. เป็นพยานหลักฐานที่ยอดเยี่ยม หรือหาที่เสมอเหมือนไม่ได้ ที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี หรือ อารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ หรือได้สูญหายไปแล้ว

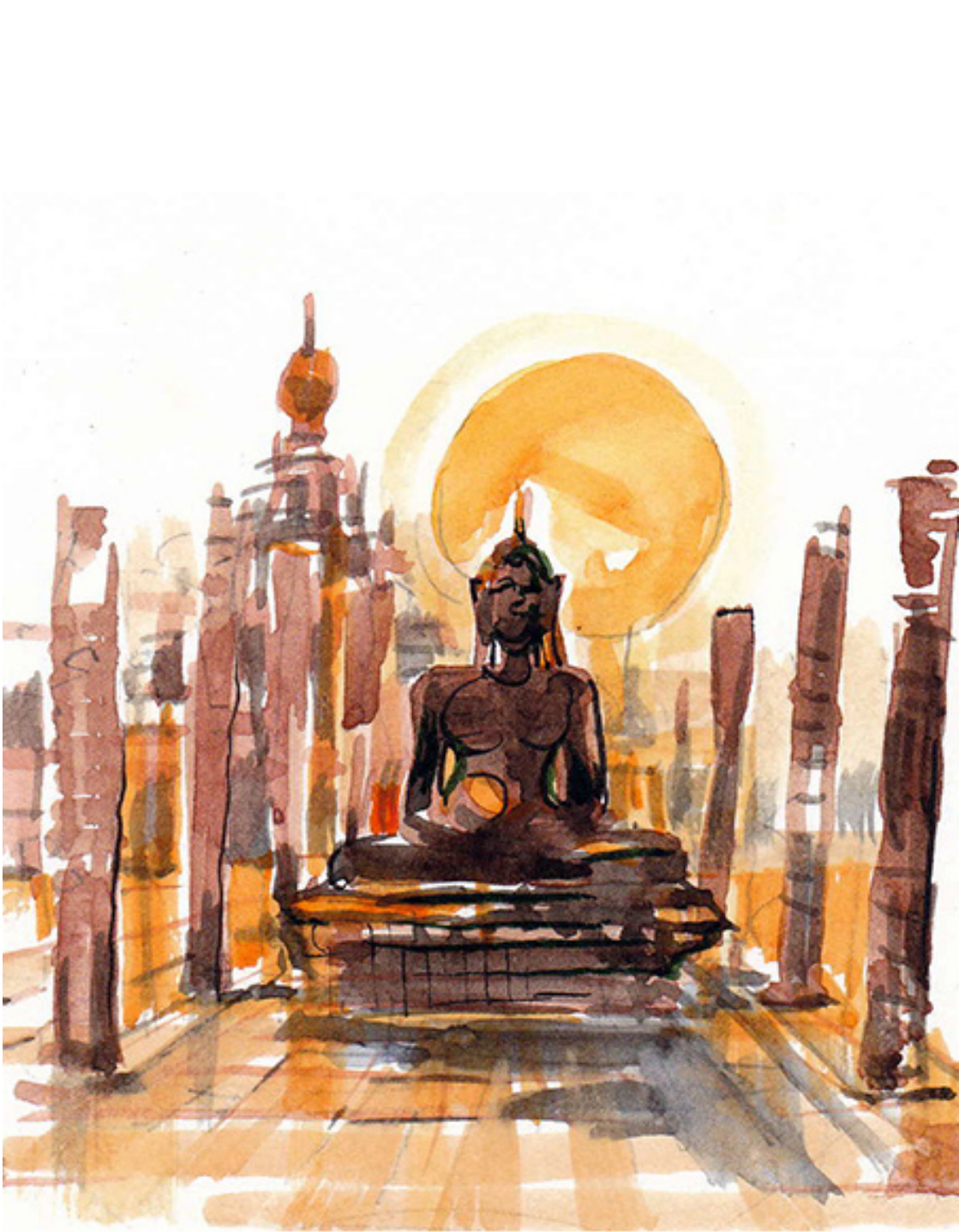
- iv. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของ ชนิดอาคาร ผลงานที่เกิดขึ้นทั้งหมดทางสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์ ที่แสดงถึงขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง (หรือมากกว่า) ในประวัติศาสตร์มนุษย์
- v. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณีนิยมของมนุษย์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือการใช้ประโยชน์ท้องทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (หรือมากกว่า) หรือการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเมื่อถูกคุกคามภายใต้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถย้อนกลับได้
- vi. มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือชนบประเพณีที่ยังคงอยู่กับแนวคิด หรือกับความเชื่อ กับงานศิลปะ และวรรณกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล (หลักเกณฑ์ข้อนี้จะต้องใช้โดยเชื่อมโยงกับหลักเกณฑ์ในข้ออื่นๆข้างต้น
- vii. ประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติชั้นเยี่ยม หรือพื้นที่ซึ่งมีความงามทางธรรมชาติที่ยอดเยี่ยมและมีความสำคัญทางสุนทรียะ
- viii. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่เป็นตัวแทนขั้นตอนสำคัญของประวัติของโลก รวมถึงร่องรอยบันทึกของชีวิต มีขบวนการความเป็นไปทางธรณีวิทยา ในการก่อตัวของแผ่นดินที่สำคัญ หรือมีความสำคัญด้านสภาพทางธรณี หรือ สภาพทางภูมิฐานฐาน
- ix. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่สะท้อนถึงขบวนการสำคัญที่ดำเนินอยู่ทางนิเวศวิทยาและชีววิทยา ในการวิวัฒนาการและการพัฒนาของระบบนิเวศบนบก ในแหล่งน้ำจืด ชายฝั่งและท้องทะเล และสังคมพืชและสัตว์
- x. บรรลุไว้ซึ่งถิ่นที่อาศัยทางธรรมชาติที่มีความสำคัญและนัยสำคัญ ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นที่อาศัย รวมถึงที่บรรลุไว้ซึ่งชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามอย่างหนัก ที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

ทั้งนี้ในเอกสารดังกล่าวยังได้ระบุด้วยว่า “เพื่อให้เชื่อว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล แหล่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity) และ/หรือ ตามความเป็นของแท้ (Authenticity) และต้องมีระบบการคุ้มครองและการจัดการอย่างเพียงพอสำหรับปกป้องแหล่งนั้น ๆ”

นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) เป็นต้นมานั้น ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่สำคัญระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังได้รับการยอมรับว่าเป็น ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscapes) ด้วย

ราชอาณาจักรไทยในฐานะรัฐสมาชิกของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้ดำเนินงานตามพันธกรณี ซึ่งรายละเอียดปรากฏอยู่ในช่วงต่อไปของเอกสารฉบับนี้แล้ว







ผลจากการเข้าร่วมเป็น ภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก



อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เกิดขึ้นโดยมีจุดประสงค์ เพื่อส่งเสริมการระบุ แหล่ง การปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ การนำเสนอและการสืบทอดแหล่งมรดก ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติทั่วโลกที่มีคุณค่าโดดเด่นต่อมนุษยชาติ โดยมีบัญชี มรดกโลกเป็นเครื่องมือเพื่อยกย่องแหล่งมรดกที่มีความสำคัญเพียงพอที่สังคม นานาชาติควรได้รู้จัก เพราะมีคุณค่าทางธรรมชาติ หรือทางประวัติศาสตร์ที่โดดเด่น

ดังนั้นผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก จึงสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) เป็นโอกาสให้รัฐภาคีและชุมชนท้องถิ่นได้ประกาศคุณค่า แหล่งมรดกในฐานะที่เป็นสถานที่ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด แห่งหนึ่งของโลก

2) แหล่งมรดกดังกล่าวมักจะกลายเป็นแหล่งสำคัญของ พื้นที่คุ้มครอง/ระบบแหล่ง ในระดับชาติ อีกทั้งได้รับการยอมรับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และการปกป้องคุ้มครองที่ดียิ่งขึ้นสำหรับมรดกในวิถีชีวิตของชุมชน

3) ความสนใจมรดกโลกในระดับระหว่างประเทศมักจะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นด้านความร่วมมือระหว่างประเทศและความพยายามร่วมกัน ในการปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดก

4) เปิดโอกาสในการรวบรวมเงินทุนและการสนับสนุน ทั้งจาก ผู้บริจาค และจากกองทุนมรดกโลก

5) มีการจัดหาเทคนิคและปฏิบัติการด้านการปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ และการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถนำไปใช้ทั้งกับแหล่งมรดก ระดับชาติและระดับท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, 2555)

ความช่วยเหลือระหว่างประเทศภายใต้อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก จะเป็นความช่วยเหลือทางการเงินแก่รัฐสมาชิกตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เพื่อช่วยให้ประเทศเหล่านั้นปกป้องมรดกโลกทางวัฒนธรรมหรือทางธรรมชาติ ที่ตั้งอยู่ภายในอาณาเขตของประเทศตน โดยแหล่งมรดกนั้นจะต้องปรากฏ อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก (The World Heritage List) บัญชีรายชื่อ แหล่งมรดกโลกที่อยู่ในภาวะอันตราย (The List of World Heritage in Danger) หรือที่ปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ของแต่ละ ประเทศ คณะกรรมการมรดกโลกหรือประธานกรรมการมรดกโลกจะทำหน้าที่ในการจัดสรรความช่วยเหลือระหว่างประเทศผ่านทางกองทุนมรดกโลก (World Heritage Fund) โดยให้ความสำคัญต่อแหล่งที่มีความเสี่ยงมากที่สุดก่อน คำร้องขอรับการสนับสนุนจากกองทุนมรดกโลกภายใต้ความช่วยเหลือระหว่าง ประเทศจะต้องเข้าเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งจากทั้งหมด 3 ข้อ ได้แก่

1. ความช่วยเหลือเร่งด่วน (Emergency assistance) เพื่อช่วยในการศึกษาค้นคว้า หรือภัยคุกคามที่สามารถส่งผลกระทบต่อแหล่งที่ระบุอยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ที่ต้องเผชิญกับอันตรายอย่างใหญ่หลวง หรือตกอยู่ภายใต้สภาวะที่เกิดอันตรายฉุกเฉิน อันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ที่ไม่คาดฝัน (เช่น ดินถล่ม ไฟไหม้เป็นบริเวณกว้าง น้ำท่วม หรือหายนะที่เกิดจากมนุษย์) ความช่วยเหลือประเภทนี้ไม่ได้ครอบคลุมถึงอันตรายหรือผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นจากความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มลพิษ หรือการชะล้าง

2. การอนุรักษ์และการจัดการ (Conservation and management) ซึ่งประกอบด้วย

- 2.1 ความร่วมมือทางเทคนิค (Technical cooperation) โดยการให้ความช่วยเหลืออุปกรณ์หรือผู้เชี่ยวชาญในการอนุรักษ์ จัดการ ตลอดจนนำเสนอเกี่ยวกับแหล่งมรดกแต่ละแหล่งให้ปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก ตัวอย่างเช่น งานด้านการอนุรักษ์ การเตรียมการหรือปรับปรุงแผนการจัดการ หรือการเตรียมการเพื่อรับมือกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

2.2 การให้ความช่วยเหลือ แนะนำเกี่ยวกับการฝึกอบรม และการวิจัย (Training and research assistance) เพื่อสนับสนุน การฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ และผู้เชี่ยวชาญแต่ละระดับในงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการระบุคุณลักษณะ (Identification) การติดตาม (Monitoring) การอนุรักษ์ (Conservation) การจัดการ (Management) และการนำเสนอเกี่ยวกับ แหล่งมรดกโลก โดยมุ่งเน้นให้น้ำหนักความสำคัญไปที่การฝึกอบรมเป็นกลุ่ม นอกจากนี้ ยังสามารถร้องขอ การสนับสนุนเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อแหล่งมรดกโลกได้ด้วย

2.3 การให้ความช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ (Promotional and educational assistance) วงเงินสูงสุด 10,000 USD* เพื่อเพิ่มความตระหนัก และพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ อันดีต่ออนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก และบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก

3. ความช่วยเหลือด้านการเตรียมการ (Preparatory assistance) วงเงิน สูงสุด 30,000 USD* เพื่อใช้ในการเตรียมการและปรับปรุงบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ให้มีความทันสมัย ตลอดจนจัดเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่ได้รับการบรรจุไว้ใน บัญชีรายชื่อเบื้องต้นของชาติ หรือการเตรียมคำร้องเพื่อขอความช่วยเหลือ ด้านการอนุรักษ์และการจัดการ

อย่างไรก็ตาม หากจะมองถึงผลเสียจากการประกาศแหล่งเป็นมรดกโลก อาจมีเพียงประเด็นเดียว คือ การสูญเสียโอกาสในการพัฒนาพื้นที่แหล่งมรดก ดังกล่าว เพราะเมื่อประกาศแล้ว การพัฒนาพื้นที่จะต้องเป็นการพัฒนาใน เชิงอนุรักษ์ มิใช่การพัฒนาเพื่อสนองตอบผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งอุตสาหกรรม การพัฒนาเพื่อ เป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาดังที่กล่าวมานี้ จะไม่สามารถ ดำเนินไปได้อย่างกลมกลืนกับการอนุรักษ์ และคุ้มครองแหล่งมรดกที่ได้รับการ ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

USD ดอลลาร์สหรัฐ

ดังนั้น ก่อนที่จะนำเสนอแหล่งมรดกใดๆ เพื่อขึ้นทะเบียนเป็น
แหล่งมรดกโลก ภาครัฐและภาคประชาชนควรพิจารณาร่วมกันถึงแนวทางและ
ทิศทางในการบริหารจัดการในพื้นที่แหล่งดังกล่าว หากเห็นว่าแนวทางในการปกป้อง
คุ้มครองแหล่งมรดกเป็นแนวทางที่เหมาะสมแล้ว จึงค่อยพิจารณาดำเนินการ
นำเสนอแหล่งเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไป







บทบาทและการเข้าร่วมเป็น ภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก



ภายใต้อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก รัฐสมาชิกที่เข้าเป็นภาคีอนุสัญญา มีพันธกรณีที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและวางแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมของชุมชน

2. กำหนดมาตรการที่เหมาะสมด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการศึกษาวิจัย การปกป้องคุ้มครอง การอนุรักษ์ การบริการทางการศึกษา และการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

3. ละเว้นการดำเนินการใดๆ ที่อาจทำลายมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของรัฐภาคีอื่นๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม แต่จะสนับสนุนและช่วยเหลือรัฐภาคีอื่นๆ ในการศึกษาวิจัยและปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติในประเทศนั้นๆ

4. อธิปไตยสูงสุดเหนือแหล่งมรดกโลก ยังคงเป็นของรัฐภาคีซึ่งแหล่งมรดกโลกนั้นตั้งอยู่

สำหรับประโยชน์จากการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก รัฐภาคีที่มีแหล่งมรดกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว ถือเป็นเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรี และความภูมิใจของประชาชนทั้งประเทศ นอกจากนี้ ยังอาจขอรับความช่วยเหลือและสนับสนุนทางด้านวิชาการ และการเงินเพื่อการบูรณะ ฟื้นฟู และรักษาสภาพแวดล้อม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หรือในกรณีฉุกเฉินจำเป็น อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของรัฐภาคีนั้นๆ ด้วย

นอกจากนี้คณะกรรมการมรดกโลกได้จัดตั้งกองทุนเพื่อคุ้มครองป้องกันมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ หรือ **กองทุนมรดกโลก (The World Heritage Fund)** เพื่อสนับสนุนการปกป้อง คุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกโลก รวมทั้งเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งมรดกโลกในภาวะอันตรายในกรณีเร่งด่วน ซึ่งรัฐภาคีมีสิทธิในการนำเสนอโครงการเพื่อขอรับความช่วยเหลือภายใต้กรอบกิจกรรมดังนี้

1. การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิทยาการในการคุ้มครองป้องกัน การอนุรักษ์ การนำเสนอ และการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติตามที่ระบุไว้ในบัญชีรายชื่อมรดกโลก และบัญชีรายชื่อมรดกโลกในภาวะอันตราย
2. การจัดเตรียมผู้เชี่ยวชาญ ช่างฝีมือในสาขาต่างๆ และแรงงานที่มีทักษะเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
3. การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้ชำนาญการเฉพาะด้านในทุกระดับเพื่อการปฏิบัติงานในการจำแนกรายละเอียด การคุ้มครองป้องกัน การอนุรักษ์ การนำเสนอ และการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ
4. สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่รัฐภาคีไม่สามารถผลิตได้ หรือไม่สามารถจัดให้มีได้
5. การให้ยืมด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ยในกรณีที่สามารถใช้คืนได้ในระยะยาว
6. การช่วยเหลือในลักษณะให้เปล่าสำหรับกรณีพิเศษ หรือเหตุผลเฉพาะ

ราชอาณาจักรไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญา เมื่อ 17 กันยายน พ.ศ. 2530 ส่งผลให้ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่ได้ให้สัตยาบันไว้ตามอนุสัญญา ซึ่งจนถึงปัจจุบันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของราชอาณาจักรไทย ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกจำนวน 5 แหล่ง โดยในปี พ.ศ. 2534 ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 15 ระหว่างวันที่ 9-13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ณ กรุงคาร์เทจ สาธารณรัฐตูนิเซีย คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติเห็นชอบให้ขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 3 แหล่ง โดยในจำนวนนี้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ นครประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historical Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) และนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historical City of Ayutthaya) ส่วนอีกแห่งหนึ่งนั้นเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง (Thung Yai-Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary)

ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 16 ระหว่างวันที่ 7-14 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ณ กรุงแซนตาเฟ สหรัฐอเมริกา คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติให้ขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site) เป็นแหล่งมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรม และในการประชุมฯ สมัยสามัญครั้งที่ 29 ระหว่างวันที่ 10-17 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ณ กรุงเดอร์บัน สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ คณะกรรมการมรดกโลกได้มีมติให้ขึ้นทะเบียนพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ (Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex) เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามสำหรับบทบาทของราชอาณาจักรไทยนอกจากการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

ภายหลังจากการให้สัตยาบันเพื่อเข้าเป็นรัฐภาคีสมาชิกในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เมื่อปีพุทธศักราช 2530 ราชอาณาจักรไทย ยังได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) มาแล้ว 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2532-2538

ครั้งที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2546

ครั้งที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2552-2556

ทั้งนี้ ในส่วนของคณะกรรมการกลางของคณะกรรมการมรดกโลก หรือ คณะกรรมการบริหารของคณะกรรมการมรดกโลก (Bureau of the World Heritage Committee) ประกอบด้วยประธาน 1 คน รองประธาน 5 คน และผู้รายงานการประชุม 1 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากคณะกรรมการมรดกโลก ในการประชุมสมัยสามัญประจำปี โดยมีวาระการดำรงตำแหน่ง 1 ปี

ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2533 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติให้แต่งตั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตามพันธกรณีอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกในรูปของคณะกรรมการแห่งชาติ โดยมีคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการ ชุดต่างๆ ภายใต้ ดังนี้

1) คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ซึ่งแต่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2533 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นฝ่ายเลขานุการ เพื่อดำเนินงานต่างๆ ให้เป็นไปตามพันธกรณีของอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก เช่น การเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการมรดกโลก การเสาะแสวงหาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีคุณค่าความสำคัญเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และการให้ความคุ้มครอง สงวน รักษา ส่งเสริม มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ เป็นต้น นอกจากนั้นคณะกรรมการแห่งชาติฯ ยังมีหน้าที่ในการประสานงาน และสอดส่องดูแลให้มีการดำเนินงานตามแผนการจัดการของแหล่งมรดกโลกด้วย

ดังนั้นหากจะสรุปอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย
อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก มีดังนี้

- พิจารณาเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ
ต่อคณะกรรมการมรดกโลก เพื่อบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก
รวมทั้งพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติมบัญชีรายชื่อเบื้องต้นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
และทางธรรมชาติในประเทศไทยให้เหมาะสมกับสถานการณ์

- กำกับและดูแลการปฏิบัติตามข้อบัญญัติการเข้าร่วมเป็นภาคี
ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก

- ติดต่อประสานงานให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือดำเนิน
การตามมาตรฐานการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ที่ได้รับ
การขึ้นบัญชีในบัญชีมรดกโลก

- พิจารณาขอความช่วยเหลือด้านวิชาการ การเงิน และ
ผู้เชี่ยวชาญจากกองทุนมรดกโลก

- จัดทำรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอที่ประชุม
คณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญของยูเนสโก ตามระยะเวลาที่กำหนด

- แต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงาน ตามที่เห็นสมควร
เพื่อปฏิบัติงานในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญา
คุ้มครองมรดกโลก จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีดังนี้

- ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ พ.ศ. 2533-2551

- นายปองพล อดิเรกสาร พ.ศ. 2551-2552

- นายโกปรุศักดิ์ สภาวสุ พ.ศ. 2552-2554

- รองนายกรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย

พ.ศ. 2554 – ปัจจุบัน

2) คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางธรรมชาติ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธาน และอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชเป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบด้านการเสนอชื่อ การพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติม การกำกับดูแล การประสานงาน การยกย่องรางวัล และพิจารณาดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมรดกโลกทางธรรมชาติ

3) คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรม มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน และอธิบดีกรมศิลปากร เป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบด้านการเสนอชื่อ การพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติม การกำกับดูแล การประสานงาน การยกย่องรางวัล และพิจารณาดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับมรดกโลกทางวัฒนธรรม

4) คณะอนุกรรมการมรดกโลกที่เกี่ยวข้องกับเขตแดน มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นประธาน และอธิบดีกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย เป็นเลขานุการ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ คือ เสนอความเห็นและทำทิวทัศน์ของไทยต่อคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก คณะอนุกรรมการมรดกโลกทางธรรมชาติ และคณะอนุกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องเรื่องเขตแดนและพิจารณาดำเนินการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และตามที่คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกมอบหมาย

นอกจากนี้ในแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2555-2559 ได้ระบุถึงมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชนในทุกระดับ โดยมีการกำหนดแผนงานที่ 4.3 ได้แก่ “การจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติ แหล่งธรณีวิทยา แหล่งศิลปกรรม และแหล่งมรดกทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม” ไว้เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ดังกล่าว ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจ คือ การมุ่งเน้นในการสนับสนุนบทบาทของท้องถิ่น และ ภาคประชาชน ดังปรากฏในแนวทางการปฏิบัติระยะเร่งด่วนข้อที่ 4.3.2 ที่ว่า

“สนับสนุนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคี
ร่วมพัฒนา ในการบำรุงรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติ แหล่ง
ธรณีวิทยา แหล่งศิลปกรรม และ แหล่งมรดกทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม
ตามหลักการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน”

และในแนวทางการปฏิบัติ ระยะปานกลางในข้อ 4.3.3 ที่ว่า

“สนับสนุนบทบาทของประชาชน เยาวชน สถานศึกษา
ในท้องถิ่นในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรมในรูปแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และคำนึงถึงการรักษา
คุณค่าอันดี”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบุคคลทุกกลุ่มและทุกคนล้วนมีส่วนเกี่ยวข้อง
ในการเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกทั้งสิ้น ทั้งนี้วิธีการดำเนินงาน
ในการอนุรักษ์ และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกที่ดีที่สุดก็คือ การให้ทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้องทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับท้องถิ่น ระดับรัฐบาล







ในจำนวนแหล่งมรดกโลกทั้งหมดในปัจจุบัน แหล่งมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมนับได้ว่าเป็นแหล่งมรดกโลกประเภทที่มีจำนวนมากที่สุดโดยหากมองเฉพาะกลุ่มประเทศประชาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่ามีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 21 แห่ง ในขณะที่มีแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 12 แห่งเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นิยามของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีตามสภาพธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย กลุ่มอาคารที่แยกจากกันหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์ หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา หรือสุนทรียศาสตร์ ซึ่งการจะประกาศให้แหล่งมรดกใดๆ เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ซึ่งปรากฏในหัวข้อต่อไป

ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็น แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

มาตรา 1 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ดังนี้

ก. อนุสรณ์สถาน (Monumentes) หมายถึง ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานทางประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบ หรือโครงสร้างของ โบราณคดีธรรมชาติ จารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และร่องรอยที่ผสมผสานกันของ สิ่งต่างๆ ข้างต้น ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือ วิทยาศาสตร์

ข. กลุ่มอาคาร (Groups of Buildings) กลุ่มของอาคารที่แยกจากกันหรือ เชื่อมต่อกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือโดยความสอดคล้องกลมกลืน หรือโดยสถานที่จากสภาพภูมิทัศน์ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล ในมิติทาง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

ค. แหล่ง (Sites) หมายถึง ผลงานที่เกิดจากมนุษย์ หรือผลงานที่เกิดจาก มนุษย์และธรรมชาติ และบริเวณอันรวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่น ในระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติวงศ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา

มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณสมบัติตามนิยามในมาตรา 1 จะได้รับการพิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ในกรณีที่มี ลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใด ข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1) เป็นตัวแทนที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรม หรือ ตัวแทนของความงามและ เป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์ อันชาญฉลาดยิ่ง หรือ

2) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลผลักดันให้เกิดการพัฒนาสืบต่อมาในด้านการออกแบบทางสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ประติมากรรม สวนและภูมิทัศน์ ตลอดจนการพัฒนา ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งการพัฒนาเหล่านั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือบนพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดของโลก หรือ

3) เป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่ง หรือเป็นของแท้ดั้งเดิม หรือ

4) เป็นตัวอย่างของลักษณะโดยทั่วไปของสิ่งก่อสร้างอันเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม หรือ

5) เป็นตัวอย่างของลักษณะอันเด่นชัด หรือของขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งสถาปัตยกรรม วิธีการก่อสร้าง หรือการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ที่มีความเปราะบางด้วยตัวมันเอง หรือเสื่อมสลายได้ง่าย เพราะผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถกลับคืนดั้งเดิมได้ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือ

6) มีความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือบุคคลที่มีความสำคัญหรือความโดดเด่นยิ่งในประวัติศาสตร์

แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย

ประเทศไทยมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการจารึกในบัญชีมรดกโลก จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) (อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร)

ปัจจุบัน สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานร่องรอยของอารยธรรมอันรุ่งเรืองในอดีต สะท้อนให้เห็นภาพของอาณาจักรสุโขทัยเมื่อครั้งเริ่มก่อตั้งบ้านเมืองในฐานะรัฐอิสระ จนกลายเป็นรัฐสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-19 เป็นเวลานานถึงกว่า 200 ปี ด้วยความโดดเด่นนี้เอง ส่งผลให้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ และได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลก จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 15 เมื่อปีพุทธศักราช 2534 ที่เมืองคาร์เทจ สาธารณรัฐตูนิเซีย ด้วยคุณค่าและความโดดเด่นตามเกณฑ์มาตรฐาน ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ 1: เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปกรรมที่มีความงดงาม และเป็นผลงานชิ้นเอกที่ได้รับการสร้างสรรค์จากอัจฉริยภาพด้านศิลปะอย่างแท้จริง

หลักเกณฑ์ข้อที่ 3: เป็นสิ่งที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่งหรือหลักฐานที่แสดงขนบธรรมเนียม ประเพณี หรืออารยธรรมซึ่งยังหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว

โบราณวัตถุและโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เมืองนี้แสดงให้เห็นถึงผลงานสร้างสรรค์อันล้ำเลิศของมนุษย์ ความงดงามอลังการของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสุโขทัยเป็นต้นแบบที่มีอิทธิพลต่อศิลปกรรมไทยสกุลช่างในระยะต่อมา ความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และพระพุทธรูปปางลีลา เป็นสิ่งยืนยันถึงความสำเร็จของศิลปกรรมในยุคแรกนี้ได้เป็นอย่างดี

พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ 3 แห่งได้แก่ สุโขทัย ศรีสขันธ์ และกำแพงเพชร ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) โดยกรมศิลปากร ซึ่งขณะนั้นสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานบริหารจัดการและควบคุมดูแลให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติฯ ในการนี้กรมศิลปากรได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 แห่ง ในรูปของอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครองอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสมและสามารถดำรงคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติไว้ได้ตลอดไป แผนอนุรักษ์และพัฒนาฯ ดังกล่าว ประกอบด้วย แผนงานในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ การจัดระเบียบพื้นที่ทำกินของชุมชน และการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการและการควบคุมดูแลแหล่งมรดกโลกแห่งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 โดยเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 3 แห่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมืองสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 18-20)

เมืองโบราณ 700 กว่าปี อติตราชาธานีที่รุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การค้า ศาสนา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และเทคโนโลยีที่มีการสร้างสรรค์ สิ่งสม และสืบทอดมาสู่ชนชาติไทยในปัจจุบัน

หากย้อนอดีตเพื่อสืบค้นความเป็นมาของบรรพชนในดินแดนสุโขทัยแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีผู้คนอาศัยอยู่ ณ ดินแดนแห่งนี้มาไม่ต่ำกว่า 2,500 ปี จากหลักฐานหลุมฝังศพ โครงกระดูกมนุษย์ และเครื่องมือหินที่พบ ณ แหล่งโบราณคดีบ้านบึงหญ้า อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีแหล่งโบราณคดีเขาเขน-เขากา อำเภอศรีนคร แหล่งโบราณคดีวัดขมิ้น อำเภอศรีสัชนาลัย ที่แสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์สู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนแถบนี้



อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ที่มา: สำนักงานจังหวัดสุโขทัย (มปป.)

สมัยประวัติศาสตร์ยุคแรกเริ่มเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมจากต่างแดนเผยแผ่เข้ามา อันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นอย่างมากมาย เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านวังหาด บ้านตลิ่งชัน ในอำเภอบ้านด่านลานหอย ซึ่งเป็นแหล่งถลุงและผลิตเครื่องมือเหล็ก ได้ค้นพบโบราณวัตถุสำคัญ คือ เหยือกเงินรูปสัตว์คล้ายลิง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเหยือกเงินรูปพระอาทิตย์และศรีวิไลสะ ที่มักพบได้ตามเมืองโบราณสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16) นอกจากนี้ ในบริเวณเมืองสุโขทัยเก่า ยังพบพระพุทธรูปหินทรายศิลปะทวารวดี 2 องค์ คือ ที่วัดมหาธาตุ และวัดตะพานหิน

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา วัฒนธรรมแบบขอมหรือบางที่เรียกว่า“สมัยลพบุรี”ได้ปรากฏขึ้นในดินแดนสุโขทัย มีหลักฐาน คือ ปราสาทเขาปู่จา อำเภอกีรีมาศ ซึ่งกำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 วัฒนธรรมแบบขอมเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ก่อนที่จะมีการสถาปนาราชธานีสุโขทัยศรีสัชนาลัย (ในพุทธศตวรรษที่ 19) ดังปรากฏหลักฐานโบราณสถานแบบขอม (ในพุทธศตวรรษที่ 17-18) ที่เมืองศรีสัชนาลัย ได้แก่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุขี้เหล็ก (ชุมประตูทางเข้า) และวัดเจ้าจันทร์ ส่วนที่เมืองสุโขทัยเก่า ได้แก่ วัดพระพายหลวง วัดศรีสวาย และศาลตามาแดง

ศิลาจารึกหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม ทำให้ทราบเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ว่า พ่อขุน 2 องค์ คือ พ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนบางกลางหาว ได้ร่วมกันต่อสู้ขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกไปจากเมืองสุโขทัยได้สำเร็จ อันแสดงนัยสำคัญว่าเป็นการปฏิเสธริทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมแบบขอม ที่เคยแพร่หลายอยู่แต่เดิมออกไป เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่อันเป็นเอกลักษณ์แห่งชนชาติตน คือ ความเป็นคนสุโขทัยนั่นเอง ภายหลังจากเหตุการณ์ข้างต้น พ่อขุนบางกลางหาว ได้ขึ้นครองราชย์เฉลิมพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ปกครองเมืองสุโขทัยเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วง

ราชวงศ์พระร่วงมีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อมารวมทั้งสิ้น 9 พระองค์ เป็นระยะเวลาประมาณเกือบ 200 ปี (พุทธศักราช 1792-1981) ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ในทางประวัติศาสตร์และทางศิลปะ จัดเป็น “สมัยสุโขทัย” กำหนดช่วงระยะเวลาไว้โดยประมาณว่าระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ซึ่งมีเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นมากมาย สรุปความสำคัญได้ดังนี้

ในรัชสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (ราวพุทธศักราช 1800) สันนิษฐานว่าเป็นยุคสมัยแห่งการสร้างบ้านแปงเมือง ภายใต้วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาแบบเถรวาท สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ไว้ ณ ใจกลางเมือง วางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างคันดิน ขุดคูน้ำล้อมรอบ สร้างป้อมปราการ และประตูเมืองสี่ด้าน เป็นต้น

ในรัชสมัยของพ่อขุนบานเมือง (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19) เป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ไม่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่สันนิษฐานว่าคงมีการก่อสร้างบ้านสร้างเมือง สืบต่อจากรัชกาลก่อน

ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พุทธศักราช 1822–1841) ปรากฏหลักฐานความเจริญรุ่งเรืองของเมืองสุโขทัยหลายประการ พระองค์ทรงประดิษฐ์อักษรไทย (ลายสือไท) ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 1826 ทรงสร้างพระแท่นหินมนังคศิลาบาตร เมื่อปีพุทธศักราช 1835 สำหรับว่าราชการ และพระสงฆ์นั่งเทศนาธรรม ไพร่ฟ้าประชาชนยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธรูปทรงโปรดให้สร้างกระดังง์ไว้สำหรับให้ราษฎรร้องทุกข์ และทรงบำบัดทุกข์เหล่านั้น บ้านเมืองจึงร่มเย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ จนมีคำกล่าวว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล การเมืองมั่นคง ผูกสัมพันธ์ไมตรีกับแว่นแคว้นต่างๆ

ในรัชสมัยของพระยาเลอไทย (พุทธศักราช 1842-ไม่สามารถระบุได้) และรัชสมัยของ พระยาร่วงนำถม (ไม่สามารถระบุได้-พุทธศักราช 1890) ตามลำดับ ไม่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เด่นชัด แต่อาจเชื่อมโยงกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานี้ มีหลักฐานที่สำคัญคือ จารึกวัดศรีชุม กล่าวถึงเมืองสุโขทัยได้ร่วมมือกันกับเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ยกทัพออกไปร้อมรบ พระศรีศรัทธาราชจุฬามณีแห่งเมืองสองแคว ได้กระทำยุทธหัตถี มีชัยชนะเหนือข้าศึกคือขุนจิง และ ตำนานมูลศาสนากล่าวถึงพระภิกษุชาวสุโขทัย 2 รูป คือ พระสมุณะและพระโณมนทัสสี ได้เดินทางไปศึกษาพระไตรปิฎก ที่นครพินแล้วกลับมาเผยแผ่ที่เมืองสุโขทัย และศรีสัชนาลัย

ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือ พระยาสุโขทัย (พุทธศักราช 1890 – 1911) ทรงรวบรวมเมืองต่างๆ ภายในแคว้นสุโขทัย ทรงเป็นทั้งนักรบและนักปราชญ์ ทรงใช้ศาสนาเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมือง อาทิ เมืองน่าน หลวงพระบาง และกรุงศรีอยุธยา ที่สำคัญเมื่อปีพุทธศักราช 1905 ทรงออกผนวชและจำพรรษาที่วัดป่ามะม่วง นอกเมืองสุโขทัยทางทิศตะวันตก ทรงมีความรอบรู้ทางด้านศาสนา เช่นเมื่อปีพุทธศักราช 1888 เมื่อครั้งยังทรงเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชนาลัยทรงนิพนธ์ “เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง” เรื่องราวจักรวาลวิทยาทางพุทธศาสนา นอกจากนี้บรรดางานศิลปกรรมทั้งดงามต่างๆ อาทิ รอยพระพุทธรูป พระพุทธรูป เจดีย์ และวัดวาอารามหลายแห่ง ล้วนมีหลักฐานชี้ชัดหรือบางแห่งเป็นที่น่าเชื่อถือว่าสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น

อย่างไรก็ตามในรัชสมัยของพระยาสุโขทัย ได้มีอาณาจักรแห่งใหม่เกิดขึ้นคือ “กรุงศรีอยุธยา” ซึ่งทวีกำลังและอำนาจเหนือกว่า และเข้ามามีอิทธิพลต่อแคว้นสุโขทัย เริ่มตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองทรงยกทัพมายึดเมืองสองแคว (พิษณุโลก) แล้วตั้งเงื่อนไขให้พระยาสุโขทัยต้องย้ายไปประทับที่พิษณุโลกถึง 7 ปี อันเป็นการทำให้ศูนย์กลางราชบัลลังก์แห่งเมืองสุโขทัยไม่มั่นคง

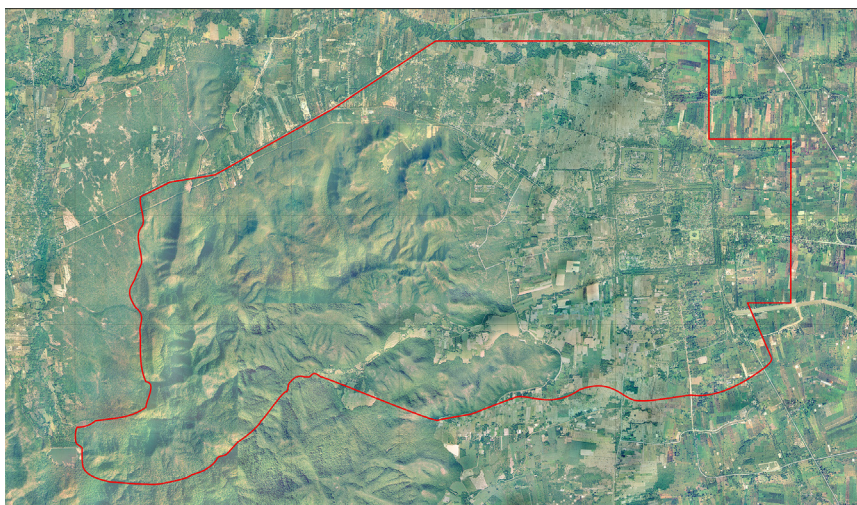
เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาสุโขทัย สุโขทัยยังดำรงฐานะเป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองในตำแหน่งพระมหาธรรมราชาสืบต่อมาอีกคือ พระมหาธรรมราชาที่ 1 พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสลือไท) และ พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल) ตามลำดับ แม้สถานภาพทางการเมืองจะไม่ค่อยมั่นคง แต่ชาวสุโขทัยก็ยังคงยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่ปรากฏตามหลักฐานการสร้างวัดและงานศิลปกรรมทางศาสนามาโดยตลอด อาทิ วัดช้างล้อม (พุทธศักราช 1927) วัดโศการาม (พุทธศักราช 1942) วัดศรีพิจิตรกิริยาราม (พุทธศักราช 1947) และวัดสรศักดิ์ (พุทธศักราช 1960) เป็นต้น สำหรับสถานภาพทางการเมืองของสุโขทัย ที่มีได้มั่นคงดังเช่นแต่ก่อนนั้น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากอิทธิพลจากภายนอกที่สำคัญ คือ กรุงศรีอยุธยา ส่งผลให้บางคราสุโขทัยก็เข้มแข็ง บางคราก็อ่อนแอ

จนกระทั่งปีพุทธศักราช 1981 เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) สิ้นพระชนม์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) แห่งกรุงศรีอยุธยา ก็ได้แต่งตั้งพระมหาธรรมราชาอีก แต่โปรดให้พระรามศวร (ตำแหน่งอุปราชซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) พระราชโอรสผู้มีการดาเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย ไปปกครองเมืองพิษณุโลกและเมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัย พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ กล่าวว่า พระพุทธชินราช มีน้ำพระเนตรเป็นโลหิต นั่นคือ สุโขทัยสูญเสียเอกราชให้แก่พระนครศรีอยุธยา อันเป็นการยุติอำนาจทางการเมืองของแคว้นสุโขทัยลง รวมระยะเวลาแห่งการดำรงเอกราชของแคว้นสุโขทัยประมาณเกือบ 200 ปี

ภายหลังการสิ้นสุดอำนาจของแคว้นสุโขทัยแล้ว ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองในแถบภาคเหนือตอนล่างเปลี่ยนมาอยู่ที่เมืองสองแคว (พิษณุโลก) ซึ่งก็มีฐานะเป็นเพียงเมืองลูกหลวงของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา อีกต่อหนึ่ง นับจากนี้ไปเมืองสุโขทัยไร้ซึ่งกำลังในการสร้างสรรค์และทำนุบำรุงบ้านเมือง แม้บางคราประวัติศาสตร์กล่าวถึงความเคลื่อนไหวของผู้คนในดินแดนแห่งนี้ แต่ก็มิได้สลักสำคัญเฉกเช่นในอดีต กระทั่งบางคราเมื่อเกิดศึกสงครามก็ต้องกวาดต้อนผู้คนออกไปจนสิ้น อันทำให้เมืองสุโขทัยต้องกลายเป็นเมืองร้างอยู่กลางป่าดงนานนับร้อยปี

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออก 12 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนพื้นที่ลานตะพัก มีลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงเมืองสลับกับคูน้ำล้อมรอบ 3 ชั้น มีแนวเทือกเขาประทะกษอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ส่วนทางด้านทิศตะวันออกมีคลองแม่ลำพันไหลผ่าน ซึ่งจะไหลไปลงสู่แม่น้ำยมที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 12 กิโลเมตร มีโบราณสถานทั้งภายในและนอกอำเภอเมือง รวมทั้งสิ้น 200 แห่ง

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองเก่าสุโขทัย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2478 ต่อมาในปีพุทธศักราช 2502 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 2,050 ไร่ ต่อมาในปีพุทธศักราช 2518 ได้ประกาศเขตเพิ่มเติมเป็นเนื้อที่ทั้งสิ้น 43,750 ไร่ หรือประมาณ 70 ตารางกิโลเมตร และได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อปีพุทธศักราช 2520 โดยรัฐบาลมีแผนงานบูรณะและพัฒนาให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยบรรจุแผนงานฯ ดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมา



แผนที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยแสดงโบราณสถานที่สำคัญ
ที่มา: กระทรวงวัฒนธรรม (มปป.)



โบราณสถานสำคัญบางแห่งในกลุ่มโบราณสถานกลางเมืองอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

โบราณสถานที่สำคัญภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แบ่งออกเป็น 5 พื้นที่ ดังนี้

1) โบราณสถานกลางเมือง เช่น วัดมหาธาตุ วัดศรีสวาย วัดสระศรี วัดตระพังเงิน วัดตระพังทอง วัดตระพังสอ วัดชนะสงคราม วัดกำแพงแลง วัดข้าวสาร วัดมุ่มเมือง วัดซ่อนข้าว วัดตระกวน ศาลหลักเมือง ศาลตาผาแดง เนินปราสาท และวัดศรีศักดิ์ เป็นต้น

2) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ เช่น เตาเผาเครื่องสังคโลก ประตูละลุหลวง วัดแม่โจน วัดเนินร้อนทอง วัดหนองปรือ วัดอ้อมรอบ วัดพระพายหลวง วัดศรีชุม วัดร่องขวางตะวันตก วัดสังฆาวาส และวัดเตาทุเรียง เป็นต้น

3) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก เช่น ประตูกำแพงหัก วัดเจดีย์ยอดหัก วัดพระนอน วัดต้นมะขาม วัดตะพังทองกลาง วัดเจดีย์สูง และวัดช้างล้อม เป็นต้น

4) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ เช่น ประตุนะโม วัดอโศการาม วัดก้อนแลง วัดมุ่มลังกา วัดโพรงเม่น วัดเชตุพน วัดต้นจันทน์ วัดวิหารทอง วัดเจดีย์สี่ห้อง และ วัดศรีพิจิตรกิตติกลัาราม เป็นต้น

5) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก เช่น ประตูอ้อ เทวาลัยมหาเกษตร วัดอรัญญิก วัดช้างรอบ วัดเจดีย์งาม วัดเขาพระบาทน้อย วัดมังกร วัดปามะม่วง วัดป่าสัก วัดพระยืน วัดศรีโกล วัดถ้ำหีบบน วัดถ้ำหีบล่าง วัดตระพังช้างเผือก วัดตึก วัดสะพานหิน และสรีดภงส์ (ท่านบพระร่วง) เป็นต้น

2) อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ประกอบด้วยเมืองศรีสัชนาลัย

และเมืองเชลียง (พุทธศตวรรษที่ 18-21)

บริเวณที่ราบริมแม่น้ำยมและที่ลาดเชิงเขาพระศรี เขาใหญ่ เขาสุวรรณคีรี เขาพนมเพลิง เป็นพื้นที่ซึ่งเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากมีแม่น้ำและภูเขาเป็นปราการล้อมรอบ ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์จากแม่น้ำยมและคลองเล็กคลองน้อยที่ไหลเชื่อมโยงในพื้นที่ ทำให้มีชุมชนก่อตัวขึ้นบริเวณนี้ตลอดมา จากหลักฐานที่พบ เช่น ขวานหินขัด ที่บ้านท่าชัย ตำบลท่าชัย อำเภอศรีสัชนาลัย ในตัวเมืองโบราณศรีสัชนาลัย และที่บริเวณเขาเขน-เขากา อำเภอสรีนคร ทำให้ทราบว่าบริเวณเมืองศรีสัชนาลัยมีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้บริเวณโดยรอบยังปรากฏร่องรอยของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ในสังคมเกษตรกรรมที่รู้จักเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และดำรงชีวิตบนพื้นราบริมลำน้ำเป็นหลักแหล่งด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณ บริเวณวัดขมิ้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง และวัดเจ้าจันทร์ เมืองศรีสัชนาลัย พบว่ามีชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา และได้พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวน 15 โครง พร้อมลูกปัดแก้ว และแท่งดินเผา รูปสี่เหลี่ยม ปลายเรียว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 เป็นชุมชนร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลาง ถัดจากขั้นนี้ขึ้นไปเป็นชั้นวัฒนธรรมร่วมสมัยลพบุรี แต่ยังไม่นิยมใช้อิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้าง และพบร่วมกับกระเบื้องเชิงชายดินเผาทำเป็นรูปนางอัปสร ตามรูปแบบที่นิยมในศิลปะเขมรสมัยบาเยน หลักฐานที่พบเหล่านี้ น่าจะร่วมสมัยกับชุมชนประจักษ์วัดพระศรีมหาธาตุเชลียง ซึ่งมีปูนปั้นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 พักตร์ รูปเทพธิดา และนางอัปสร ร่ายรำ เทียบได้กับศิลปะเขมรสมัยบาเยน ราวพุทธศตวรรษที่ 18



อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
ที่มา: เทียวท่องมองเมือง (2011)

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานเอกสารจีนประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ได้กล่าวถึงชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง ชื่อ “เฉิงเหลียง” เมื่อพิจารณาจากหลักฐานฝ่ายไทย ในพงศาวดารโยนก มีคำเรียกพื้นที่บริเวณหนึ่งว่า “แดนเฉลียง” สันนิษฐานว่าคือบริเวณที่ต่อมาสมัยหลังเป็นเมืองเชลียงศรีสัชนาลัยนั่นเอง

ก่อนช่วงเวลาที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จะเป็นกษัตริย์ปกครองสุโขทัยนั้น มีหลักฐานศิลาจารึกยืนยันว่า ในลุ่มน้ำยมได้มีเมืองสุโขทัยกับเมืองเชลียงหรือศรีสัชนาลัยปรากฏขึ้นอยู่ก่อนแล้ว มีพ่อขุนศรีนาวนำถม เป็นกษัตริย์ปกครองเมืองทั้งสอง เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ลง ขอมสบาดโขลญลำพงใช้กำลังยึดเมืองสุโขทัย ต่อมาพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด โอรสของพ่อขุนศรีนาวนำถม ร่วมกันยึดที่มั่นที่เมืองศรีสัชนาลัย

และเมืองบางซ่ง แล้วนำทัพกลับลงมายึดเมืองสุโขทัยคืนมาได้ พ่อขุนผาเมือง
แม้จะเข้ายึดเมืองสุโขทัยได้ก่อน แต่ได้สถาปนาพ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็น
เจ้าเมืองสุโขทัย โดยมีพระนามว่า “ศรีอินทราทิตย์” เรียกกันต่อมา
ในภายหลังว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ทั้งนี้ผู้ปกครองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยต่อจากพ่อขุนศรีอินทราทิตย์
คือ พ่อขุนบานเมือง และพ่อขุนรามคำแหง โอรสทั้งสองของพระองค์ตามลำดับ

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์สุโขทัย
แล้ว พระองค์ทรงพัฒนาฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง
การปกครอง การศาสนา และศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการทำ
เครื่องปั้นดินเผาเคลือบหรือสังคโลก ส่วนด้านศาสนาพระองค์ได้ขุดพระธาตุขึ้นมา
สมโภช และได้ก่อสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุไว้กลางเมือง พร้อมทั้งก่อกำแพง
ล้อมรอบ สันนิษฐานว่า พระธาตุกลางเมืองที่พ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างนี้น่าจะ
เป็นเจดีย์วัดช้างล้อม หรืออาจจะเป็นพระปรางค์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง
ก็เป็นได้

เมื่อพระยาเลอไทยสิ้นพระชนม์ และต่อมาพระยาร่วงนำถุมจึงได้
ทรงเป็นกษัตริย์ครองสุโขทัย ซึ่งในเวลานั้นพระยาสิทธิเทวทรงเป็นอุปราชครองเมือง
ศรีสัชนาลัย จนกระทั่งปีพุทธศักราช 1890 พระยาสิทธิได้เสด็จนำพลจากเมือง
ศรีสัชนาลัยไปยึดอำนาจที่สุโขทัยได้ และเสวยราชย์เป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัย
ต่อมา

พระยาสิทธิเทวทรงเป็นทั้งนักปกครองและนักปราชญ์ ขณะที่
ทรงครองเมืองศรีสัชนาลัยในฐานะอุปราชนั้นได้ทรงพระราชนิพนธ์ “ไตรภูมิ
พระร่วง” ซึ่งเป็นหนังสือที่สะท้อนถึงความคิดเกี่ยวกับภพภูมิต่างๆ ของคนไทยที่
นับถือพุทธศาสนา และเมื่อเสวยราชย์ที่กรุงสุโขทัยแล้ว ก็ได้เสด็จออกผนวชเป็น
พระภิกษุ จากพระราชกรณียกิจและพระจริยวัตรดังกล่าว พระองค์จึงมีพระนามว่า
พระมหาธรรมราชา พระองค์ได้โปรดฯ ให้ก่อสร้างศาสนสถานขึ้นเป็นจำนวนมาก

โดยเฉพาะที่เมืองศรีสัชนาลัย ในปัจจุบันนี้ก็ยังคงปรากฏหลักฐานที่เป็นโบราณสถาน ซึ่งก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยของพระองค์อยู่เป็นจำนวนมาก

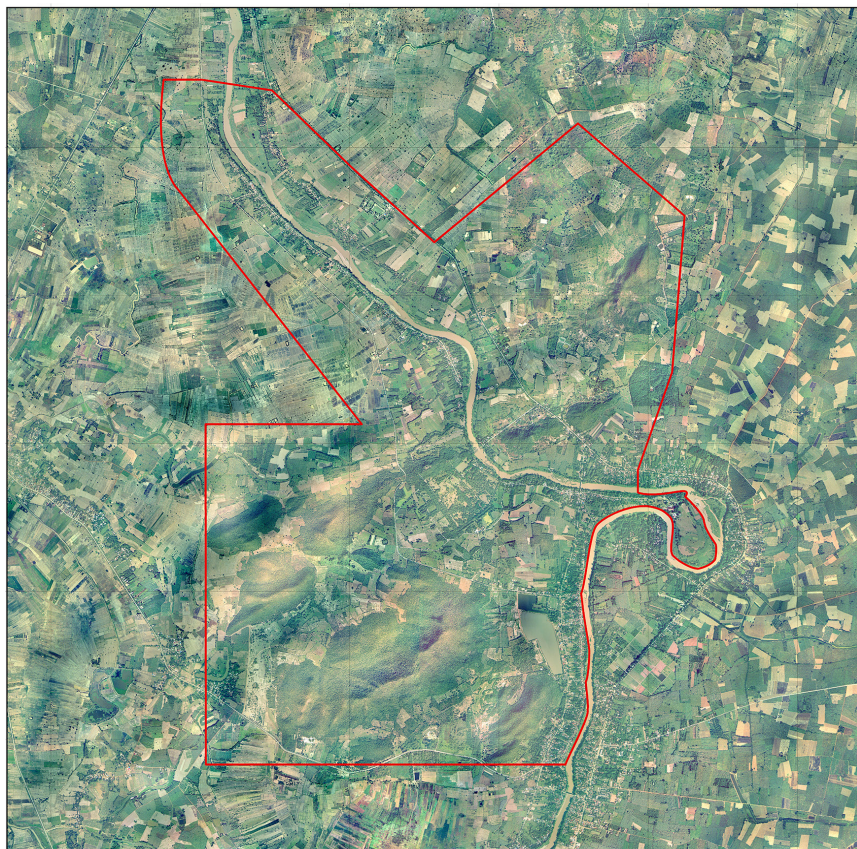
เมืองศรีสัชนาลัยคงดำรงความเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัย ต่อมาอีกหลายรัชสมัย แม้เมื่อสุโขทัยตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยา เชื้อพระวงศ์ผู้สูงศักดิ์แห่งราชวงศ์พระร่วงก็คงได้รับเกียรติ ให้ปกครองดูแล เมืองศรีสัชนาลัยอยู่ตามเดิม

เมืองศรีสัชนาลัยหรือที่เรียกว่าเมืองสวรรคโลกของกรุงศรีอยุธยา ในช่วงสมัยแรกๆ เป็นเมืองสำคัญในการผลิตภาชนะเครื่องเคลือบสังคโลก จัดส่งไปขายยังดินแดนโพ้นทะเล เช่น ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย เป็นต้น นับเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา สมัยหลังเมื่อมีการจัดระบบ การปกครองปรับปรุงเรื่องเชื้อสายราชวงศ์ ให้เข้าอยู่ในระบบราชการเรียบร้อย แล้ว กรุงศรีอยุธยาได้เป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมืองเข้ามาปกครอง เมืองสวรรคโลก มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นนอก ระดับเมืองโท

ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อปีพุทธศักราช 2310 เมืองต่างๆ ถูกปล่อยทิ้งร้างเนื่องจากถูกข้าศึกโจรผู้ร้ายรบกวน แต่หลังจาก บ้านเมืองสงบลงแล้ว เมืองสวรรคโลกได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ที่บ้านเมืองเก่า ซึ่งอยู่ ได้ลงมาจากเมืองเดิมและต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านวังไม้ขอนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันที่ตั้งตัวอำเภอสวรรคโลกอยู่ฝั่งแม่น้ำยมตรงกันข้ามกับบ้านวังไม้ขอน ส่วนชื่อเมืองศรีสัชนาลัยถูกนำไปใช้เป็นชื่อตั้งอยู่อีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีเขตการปกครองท้องที่ครอบคลุมส่วนที่เป็นเมืองศรีสัชนาลัยโบราณ ซึ่งพื้นที่ เมืองโบราณศรีสัชนาลัยในปัจจุบันอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ปัจจุบันตั้งอยู่ที่อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีระยะห่างจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยไปทางทิศเหนือ ประมาณ 60 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาริมแม่น้ำยมทางฝั่งตะวันตก ลักษณะผังเมืองเป็นรูปหลายเหลี่ยมโค้งตามลำน้ำ มีกำแพงเมืองและคูเมืองล้อมรอบ

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2478 และต่อมาในปีพุทธศักราช 2531 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 28,217 ไร่ หรือ 45.14 ตารางกิโลเมตร และได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อปีพุทธศักราช 2531 มีพื้นที่ประมาณ 45.14 ตารางกิโลเมตร และมีโบราณสถาน 283 แห่ง ทั้งในและนอกกำแพงเมือง



แผนที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยแสดงโบราณสถานที่สำคัญ

ที่มา: กระทรวงวัฒนธรรม (มปป.)

โบราณสถานที่สำคัญภายในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
แบ่งออกเป็น 6 พื้นที่ ดังนี้

1) โบราณสถานภายในกำแพงเมือง เช่น ประตูไชยพฤกษ์
ประตูชนะสงคราม ป้อมประตูดอนแหลม ป้อมประตูรามณรงค์ ป้อมประตูสะพานจันทร์
ป้อมประตูเตาหม้อ หลักเมือง วัดช้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดเขาพนมเพลิง
วัดเขาสุวรรณคีรี วัดสวนแก้วอุทยานน้อย วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ วัดอุดมปาก
และวัดนางพญา เป็นต้น

2) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออก
เช่น วัดสวนสัก และ วัดป่าแก้วหรือวัดไตรภูมิป่าแก้ว เป็นต้น

3) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ เช่น
วัดกุฎีราย เตาทุเรียงบ้านปายาง และกลุ่มเตาทุเรียงบ้านเกาะน้อย เป็นต้น

4) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตก
เช่น วัดพญาคำ วัดพรหมสีหน้า วัดยายตา วัดเจดีย์เอน วัดอิเปอ วัดหัวโจน
วัดเขาใหญ่บน วัดเขาใหญ่ล่าง วัดราหู วัดสระไช้หน้า และวัดสระปทุม เป็นต้น

5) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้
เช่น กำแพงเมืองเชลียง วัดเจ้าจันทร์ วัดโคกสิงคาราม วัดน้อยจำปี วัดน้อย
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และวัดชมชื่น เป็นต้น

6) โบราณสถานนอกกำแพงเมืองบนภูเขา เช่น วัดเขาอินทร์
วัดเขาแก้ว วัดเขาพระบาท 1 วัดเขาพระบาท 2 วัดเขาพระบาท 3 วัดเขาพระศรี
และวัดเขารังแร้ง เป็นต้น

3) อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมืองกำแพงเพชร ประกอบด้วย เมืองนครชุม เมืองช้างคราว (กำแพงเพชร) พุทธศตวรรษที่ 20-22)

บริเวณพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร ได้พบหลักฐานทาง โบราณคดีที่แสดงถึงการอยู่อาศัยของมนุษย์ มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านบึงหญ้า แหล่งโบราณคดีเขาทะล่อน และ แหล่งโบราณคดีบ้านคลองเมือง ซึ่งพบโบราณวัตถุ เช่น เครื่องมือหินขัด เครื่องปั้นดินเผาและโครงกระดูกมนุษย์ เป็นต้น



กำแพงเมืองกำแพงเพชร

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร (2010)

เมืองโบราณไตรตรังษ์บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ได้พบ โบราณวัตถุเก่าแก่ถึงวัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16 เป็นจำนวนมาก เช่น ลูกปัดแก้ว เศษภาชนะดินเผาแบบไม่เคลือบ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชิ้นส่วนตะเกียงดินเผา เป็นแบบที่พบโดยทั่วไปตามแหล่งชุมชนสมัยทวารวดี

ในเขตภาคกลาง หลักฐานดังกล่าวได้แสดงถึงการเป็นที่ตั้งชุมชนบนเส้นทางคมนาคมระหว่างบ้านเมืองในที่ราบลุ่มภาคกลาง กับชุมชนที่อยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป เช่น เมืองหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 (จารึกพ่อขุนรามคำแหง) และศิลาจารึกหลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ได้กล่าวถึงบทบาทของเมืองสำคัญในระดับนครของแคว้นสุโขทัยในระยะแรก ประกอบด้วย เมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย ในเขตลุ่มแม่น้ำยม เมืองสรรหลวงสองแคว ในเขตลุ่มแม่น้ำปิง โดยไม่กล่าวถึงเมืองนครชุมและกำแพงเพชรในเขตลุ่มแม่น้ำปิงเลย แต่อย่างไรก็ดีเมืองโบราณที่เหลือร่องรอยคูน้ำคันดินบนสองฝั่งแม่น้ำปิงก็น่าจะก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนต้น ได้แก่ เมืองไตรตรังษ์ เมืองคนที และเมืองเทพนคร

ในสมัยสุโขทัยการสถาปนาเมืองสำคัญบริเวณสองฝั่งแม่น้ำปิงเกิดขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท เมืองนครชุมบนฝั่งตะวันตกริมคลองสวนหมาก น่าจะเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญมาก่อน ศิลาจารึกหลักที่ 3 (จารึกนครชุม) กล่าวว่าเมื่อ พุทธศักราช 1900 พระมหาธรรมราชาลิไทได้เสด็จมาสถาปนาพระมหาธาตุและปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้มาจากลังกาทวีปไว้ที่กลางเมืองนครชุม นอกจากนี้ยังทรงประดิษฐานรอยพระพุทธรูปาไถว้ที่เขานางทอง เมืองบางพาน แต่เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้งในศิลาจารึกและการกำหนดอายุสมัยของโบราณสถานพบว่าบทบาทของเมืองนครชุม ในฐานะเมืองศูนย์กลางบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงดำรงอยู่ในระยะเวลาค่อนข้างสั้น เพราะต่อมาได้มีการย้ายศูนย์กลางมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งเมืองกำแพงเพชรแทน

หลังจากพระมหาธรรมราชาลิไทสวรรคต เมืองต่างๆ ในแคว้นสุโขทัยได้แตกแยก บางเมืองเข้าเป็นพันธมิตรกับกรุงศรีอยุธยา บางเมืองยังอยู่กับแคว้นสุโขทัยดังเดิม ในขณะเดียวกัน สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพขยายอำนาจขึ้นมาปราบปรามหัวเมืองต่างๆ หลายเมืองในดินแดนแคว้นสุโขทัย

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เมืองกำแพงเพชรได้มีบทบาทในฐานะศูนย์กลางของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิง นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าการจัดตั้งเมืองกำแพงเพชร เป็นนโยบายของกรุงศรีอยุธยาเพื่อดึงอำนาจจากเมืองนครชุม ซึ่งเคยเป็นหัวเมืองของสุโขทัยมาก่อน โดยเจ้าเมืองกำแพงเพชรน่าจะมีเชื้อสายผสมระหว่างราชวงศ์สุโขทัยกับฝ่ายอยุธยา เรื่องราวตามที่ปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ และหนังสือตำนานพระพุทธรูป ได้กล่าวถึงเจ้าเมืองกำแพงเพชรชื่อติปัญญอำมาตย์ หรือพระยาญาณดิศ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปจากกรุงศรีอยุธยามาประดิษฐานที่เมืองกำแพงเพชร โดยอาศัยความสัมพันธ์ในฐานะมารดาของพระยาญาณดิศซึ่งเป็นชายองค์หนึ่งของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1

ชื่อเมืองกำแพงเพชรปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 38 (จารึกกฎหมายลักษณะโจร) กล่าวพระนามจักรพรรดิราชได้ขึ้นเสวยราชสมบัติที่เมืองกำแพงเพชร เมื่อพุทธศักราช 1940

ศิลาจารึกหลักที่ 46 (จารึกวัดตาเถรชิงหนิง) กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาโอรสของพระมหาธรรมราชาลิไท และสมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราชมาดา ได้นิมนต์พระเถระผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชร เพื่อมาอำนวยการสร้างวัดศรีพิจิตรกิตติกลยารามที่กรุงสุโขทัย ในปีพุทธศักราช 1947 โดยตอนต้นของจารึกหลักนี้ได้กล่าวถึงอำนาจอันยิ่งใหญ่ของพระมหาธรรมราชา แต่การนิมนต์พระเถระผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชรมานี้ชี้ให้เห็นว่า สุโขทัยยอมรับบทบาทของเมืองกำแพงเพชรในฐานะเมืองศูนย์กลางด้านการศาสนา และศิลปกรรม

เมื่อดินแดนสุโขทัยอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา ในกลางพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว เมืองกำแพงเพชรมีฐานะเป็นหัวเมืองหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในกลุ่มของเมืองเหนือ ทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านในการป้องกันข้าศึกจากทางเหนือ ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยาได้จัดการปกครองให้เมืองกำแพงเพชรอยู่ในฐานะเมืองพระยามหานคร เช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก ศรีสัชนาลัย และสุโขทัย ในการศึกสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเชียงใหม่

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมืองกำแพงเพชรมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือตามเส้นทางแม่น้ำปิงของกรุงศรีอยุธยา

บทบาทด้านการทหารของเมืองกำแพงเพชรปรากฏมาตลอดในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในการทำสงครามกับพม่า เมื่อทัพหลวงจากกรุงศรีอยุธยายกทัพไปตีพม่าหรือเมืองเชียงใหม่ จะเลือกตั้งทัพที่เมืองกำแพงเพชร และพม่าเองก็ทราบถึงความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของเมืองกำแพงเพชร เมื่อยกทัพจะเข้าตีกรุงศรีอยุธยาก็จะยึดเมืองกำแพงเพชรเป็นฐานกำลัง และเตรียมสะสมเสบียงอาหาร ในบางครั้งถึงขั้นพักพลทำนา ดังในปีพุทธศักราช 2128

จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรกล่าวไว้ว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาศกราชได้ประดิษฐานพระอิศวรไว้ในเมืองกำแพงเพชร เมื่อพุทธศักราช 2053 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา ศิลาจารึกยังได้กล่าวถึงการซ่อมแซมวัดวาอารามทั้งในเมืองและนอกเมือง ตลอดจนได้บูรณะปรับปรุงถนนและระบบการชลประทาน คลองส่งน้ำที่นำน้ำจากเมืองกำแพงเพชรไปยังเมืองบางพาน การทำนุบำรุงสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเมืองกำแพงเพชร ครั้งนี้ถือว่าเป็นพระราชกุศลแด่พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทั้งสองพระองค์ คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และพระอาทิตย์วงศ์ ก่อนได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาอุปราช

ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ในปีพุทธศักราช 2310 แล้ว เมืองกำแพงเพชรได้ลดบทบาทและคงจะร้างไปในที่สุด ผู้คนในเมืองคงจะกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ หรือหัวเมืองใหญ่อยู่ใกล้เคียง เมื่อบ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้วมีการอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำปิง นอกตัวเมืองเก่าทางทิศตะวันออก ภายในเขตกำแพงเมืองจึงปรากฏร่องรอยโบราณสถานที่ยังคงอยู่ทั่วไป

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ปัจจุบันตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร มีระยะห่างจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ไปทางทิศใต้ประมาณ 70 กิโลเมตร อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ลักษณะผังเมืองเป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมูวางแนวยาวนานกับ ลำน้ำปิง มีกำแพงเมืองและคูเมืองล้อมรอบ มีโบราณสถานประมาณ 60 แห่ง

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองกำแพงเพชร ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2478 และต่อมาในปีพุทธศักราช 2511 ได้ประกาศเขตโบราณสถานเนื้อที่ 2,114 ไร่ หรือประมาณ 3.40 ตารางกิโลเมตร และได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อปีพุทธศักราช 2525 โดยมีพื้นที่ประมาณ 3.83 ตารางกิโลเมตร



แผนที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรแสดงโบราณสถานที่สำคัญ
ที่มา: กระทรวงวัฒนธรรม (มปป.)

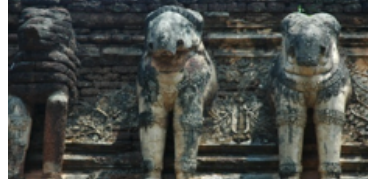
โบราณสถานที่สำคัญภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ ดังนี้

1) โบราณสถานภายในกำแพงเมือง เช่น วัดพระแก้ว ศาลพระอิศวร และวังโบราณ หรือสระมน เป็นต้น

2) โบราณสถานนอกกำแพงเมือง หรือเขตอรัญญิก เช่น วัดพระสี่อิริยาบถ วัดพระนอน วัดช้างรอบ และวัดอวาสใหญ่ เป็นต้น



โบราณสถานภายในกำแพงเมืองเก่ากำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร



วัดช้างรอบ โบราณสถานในเขตอรัญญิก อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร



วัดพระสี่อริยาบถ โบราณสถานในเขตอรัญญิก

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historic City of Ayutthaya)

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ งดงามและทรงคุณค่า สะท้อนให้รำลึกถึงความโอ่อ่า สง่างามของปราสาท ราชวัง วัดวาอาราม ป้อมปราการ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวกรุงศรีอยุธยา ในอดีต นครประวัติศาสตร์แห่งนี้เป็นหลักฐานแสดงถึงความชาญฉลาดของชุมชนหนึ่ง นับตั้งแต่การเลือกที่ตั้งชุมชนในบริเวณที่มีแม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารและแหล่งเกษตรกรรมอันอุดมสมบูรณ์ พร้อมกับเป็นปราการธรรมชาติในการป้องกันข้าศึก ศัตรูจากภายนอก นอกจากนั้น ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ประณีตศิลป์ และวรรณกรรม ยังเป็นประจักษ์พยานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดของอารยธรรมแห่งชุมชนหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในระยะเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24 อีกด้วย

หลักฐานแห่งอารยธรรมของชาวกรุงศรีอยุธยาส่งผลให้นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ณ กรุงคาร์เธจ สาธารณรัฐตูนิเซีย เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 ด้วยหลักเกณฑ์มาตรฐานข้อที่ 3 ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ 3: เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นหลักฐานแสดง ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมซึ่ง ยังคงหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว



แผนที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ที่มา: OFFICE OF ARCHAEOLOGY (2012)

ทั้งนี้ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พื้นที่ประเทศไทยยังแบ่งออกเป็นเมืองน้อยใหญ่ ซึ่งต่างก็มีอิสระในการปกครอง เช่น ทางภาคเหนือมีอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสุโขทัย ทางภาคใต้ มีเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนทางภาคอีสานและภาคกลางก็มีอิทธิพลเขมรแพร่หลายอยู่ก่อนโดยมีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่เมืองลพบุรี และเมืองนครปฐม

สันนิษฐานว่าบริเวณเมืองอยุธยาเคยเป็นที่ตั้งของ “เมืองโยธยา” ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของลพบุรีมาก่อน โดยมีหลักฐานพระราชพงศาวดารกล่าว

ถึงการสร้างพระเจ้าพนัญเชิง เมื่อพุทธศักราช 1867 แสดงให้เห็นว่าขณะนั้น ชุมชนอยุธยามีขนาดใหญ่ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงแล้ว

เมื่ออิทธิพลเขมรเริ่มเสื่อมลงตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เมืองที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองต่างตั้งตัวเป็นอิสระ ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนา กรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยรวบรวมเมืองที่มีความสัมพันธ์กันทางด้านเครือญาติเข้าด้วยกัน อาทิ เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี และเมืองสรรคบุรี เป็นต้น

ในระยะแรกนั้นพระเจ้าอู่ทองทรงประทับอยู่ที่ “เวียงเหล็ก” นอกเกาะเมืองด้านทิศใต้ ซึ่งเป็นพระราชวังเดิมที่พระองค์ได้อุทิศพื้นที่วังให้เป็น วัดพุทไธศวรรย์ ต่อมาย้ายมาประทับที่ “หนองโสน” ภายในเกาะเมือง ซึ่งเชื่อกันว่าคือ “บึงพระราม” อันเป็นตำบลที่พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา และสร้างพระราชวังในบริเวณนี้

อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีพื้นที่ โดยรอบเกาะเมืองทางด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก (อยุธยา) และทิศใต้ ปรากฏร่องรอยของชุมชนโบราณ ที่มีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานและสร้างศาสนสถาน มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นและสืบเนื่องมาถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย

กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองของชุมชนชาวสยามในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อปีพุทธศักราช 1893 โดยการรวบรวมเมืองและชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี เมืองลพบุรี เมืองสรรคบุรี เข้าด้วยกัน ในฐานะเมืองบริวาร ในระยะแรกของการก่อตั้งราชอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ยังคงมีอำนาจอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำยม แต่เมื่อเวลาผ่านไปความขัดแย้งทางด้านทหารและความสามารถในการสงครามส่งผลให้กรุงศรีอยุธยามีแสนยานุภาพ

เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่กรุงสุโขทัยเริ่มลดบทบาทและอ่อนแอลง จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยาสามารถผนวกกรุงสุโขทัยเข้ามาเป็นเมืองบริวารเมืองหนึ่ง ได้ในปีพุทธศักราช 1981

เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ ล้อมรอบด้วยแม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี เมื่อได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีแล้ว พระเจ้าอู่ทองปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคูเชื่อมแม่น้ำส่วนเหนือและส่วนใต้ บริเวณคอคอดคู้แม่น้ำ จนกลายเป็นเมืองที่มีน้ำล้อมรอบมีสภาพคล้ายเกาะที่เป็นเสมือนปราการธรรมชาติ ป้องกันการรุกรานจากข้าศึกศัตรูได้เป็นอย่างดี ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้งเหมาะสมดีเยี่ยมนี้ เมื่อผนวกเข้ากับแสนยานุภาพทางด้านการทหาร ส่งผลให้เพียงช่วงระยะเวลา 90 ปี หลังการสถาปนา (พุทธศักราช 1893-1981) กรุงศรีอยุธยาได้พัฒนาความเจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะ ด้านการต่างประเทศ ทั้งประเทศเพื่อนบ้านและประเทศมหาอำนาจตะวันตก จนก้าวสู่ความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และการพาณิชย์ที่สำคัญ แห่งหนึ่งของโลก และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 2-23 ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรม แห่งกรุงศรีอยุธยาทุกแขนงได้รับการทำนุบำรุงและสร้างสรรค์จนรุ่งโรจน์ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ศิลปกรรมของกรุงศรีอยุธยา จำแนกได้ 4 ยุค ตามการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและการเมือง กล่าวคือ

- ยุคที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893-1991 เป็นระยะเวลา แห่งการก่อสร้างบ้านเมือง ศิลปอารยธรรมในยุคนี้แม้จะแสดงถึงลักษณะของ ท้องถิ่น แต่ยังคงอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยค่อนข้างสูง

- ยุคที่ 2 ระหว่าง ปีพุทธศักราช 1991-2171 เป็นยุคแห่งการสงคราม ศิลปอารยธรรมในช่วงนี้ แสดงถึงการผสมผสานของวัฒนธรรมที่หลากหลาย กลายเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะอยุธยา โดยแท้จริง

- ยุคที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2171-2276 เป็นยุคที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกศิลปอารยธรรมจึงเริ่มปรากฏร่องรอยอารยธรรมตะวันตกอย่างชัดเจน

- ยุคที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2276-2310 เป็นยุคแห่งความเสื่อมโทรมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปอารยธรรม

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ภายหลังเผชิญภาวะสงครามที่ยืดเยื้อกับกองทัพพม่า และการแก่งแย่งอำนาจภายใน จนเกิดการจลาจลและการกบฏบ่อยครั้ง กรุงศรีอยุธยาซึ่งเคยมีอำนาจทางการเมืองที่มั่นคง มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมก้าวสู่ภาวะของความเสื่อมถอยร่วงโรยจนสูญเสียเอกราชที่ดำรงมายาวนานถึง 417 ปีให้กับพม่า ในปีพุทธศักราช 2310 และถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินจะได้กู้เอกราชกลับคืนให้แก่คนไทยได้ในทันที แต่ก็ไม่อาจพลิกฟื้นคืนสู่ความเป็นราชธานีได้อีกต่อไป กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีแห่งที่ 3 ของชาวไทยในระยะเวลาดังกล่าว

นับตั้งแต่ถูกทำลายโดยสิ้นเชิงจากการสงครามจากกองทัพพม่า ในปีพุทธศักราช 2310 เมืองพระนครศรีอยุธยา ได้ถูกทิ้งร้าง ขาดการทำนุบำรุงรักษามานานนับศตวรรษจนกระทั่งได้รับการฟื้นฟูบูรณะเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พุทธศักราช 2397-2411) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยทรงสร้างพระราชวังจันทร์เกษมขึ้นใหม่เพื่อเป็นที่ประทับและเรือฟืนพระราชวังหลวงโดยการสร้างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทขึ้นใหม่บนรากฐานเดิม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พุทธศักราช 2411-2453) ถือว่าเป็นเวลาของจุดเริ่มต้นแห่งการอนุรักษ์เมืองพระนครศรีอยุธยาในฐานะที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก กล่าวคือ ทรงมีพระบรมราชโองการให้ที่ดินภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ห้ามเอกชนถือครอง รวมทั้งมอบหมายให้มณฑลกรุงเก่าดำเนินการสำรวจโบราณสถานทั้งหมด และปรับปรุงบริเวณพระราชวังหลวงต่อเนื่องจากที่ได้ดำเนินการไว้แล้วในรัชกาลก่อน

จนถึงปีพุทธศักราช 2478 กรมศิลปากรในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการดูแลรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุของชาติ จึงได้เริ่มเข้าดำเนินการตามภาระหน้าที่ โดยการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองอยุธยา และนับจากนั้นเป็นต้นมา การสงวนรักษาและคุ้มครองนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอันยิ่งใหญ่และทรงคุณค่า ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้ทรงวางรากฐานไว้ จึงได้เริ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดมา เช่นเดียวกับเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและโบราณสถานโดยรอบ ได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) ให้ดำเนินการอนุรักษ์และบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์แห่งนี้ภายใต้แผนงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์หลักเฉพาะในส่วนของการบูรณะโบราณสถานในขอบเขตพื้นที่กำหนดเท่านั้น แต่หลังจากที่พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมื่อปีพุทธศักราช 2534 กรมศิลปากรได้ปรับปรุงแผนงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ดังกล่าวให้มีขอบเขตการดำเนินงานที่กว้างขวางและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ในรูปของแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้ดำเนินการได้เมื่อปีพุทธศักราช 2536

ปัจจุบันอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในพื้นที่เกาะเมืองอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่ 1,810 ไร่ ตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ 76 กิโลเมตร ลักษณะของเกาะเมืองอยุธยาเป็นไปตามสภาพของแม่น้ำที่กั้นเขตแดนดินมีรูปร่างไม่แน่นอน

บางครั้งมีผู้สันนิษฐานว่ามีลักษณะคล้ายน้ำเต้า ตัวเกาะเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของ
กรุงศรีอยุธยาในอดีต ถูกล้อมรอบด้วยแม่น้ำสำคัญ 3 สาย คือ แม่น้ำลพบุรี
ด้านทิศเหนือ แม่น้ำป่าสักด้านทิศตะวันออก และแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันตก
และทิศใต้ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเกษตรกรรม อันเป็นพื้นฐาน
ของการตั้งถิ่นฐาน เป็นชุมทางคมนาคมที่เอื้อต่อการค้าทั้งภายในและภายนอก
ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าที่มีความสำคัญของ
ภูมิภาคเอเชียและของโลก ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-23

กรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานพระนครศรีอยุธยา
ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 93 ตอนที่ 102 ลงวันที่ 17 สิงหาคม พุทธศักราช 2519
พื้นที่ 1,810 ไร่ และในปีพุทธศักราช 2540 กรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเขต
ที่ดินโบราณสถานพระนครศรีอยุธยาเพิ่มเติม ซึ่งครอบคลุมเกาะเมืองอยุธยาและ
พื้นที่รอบนอกเกาะเมืองทุกด้านที่ปรากฏหลักฐานด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี
รวมพื้นที่โบราณสถานประมาณ 3,000 ไร่



วัดพระศรีสรรเพชญ์ โบราณสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์



แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นแหล่งอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีความโดดเด่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นตัวแทนวิวัฒนาการด้านวัฒนธรรมสังคม และเทคโนโลยีที่มีความเจริญรุ่งเรืองสืบทอดยาวนานกว่า 5,000 ปี ในช่วงเวลาระหว่าง 3,600 ปี ก่อนคริสตศักราช ถึงคริสตศักราช 200 แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเมื่อปีพุทธศักราช 2535 จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 16 ที่เมืองแซนตาเฟ ประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยคุณค่าและความโดดเด่นตามหลักเกณฑ์มาตรฐานข้อที่ 3 ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ 3: เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่ง หรือเป็นหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว

การค้นพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยบังเอิญ
ของราษฎรในพื้นที่ เป็นที่มาของการขุดค้นทางโบราณคดีครั้งสำคัญของประเทศไทย
ระหว่างปีพุทธศักราช 2510-2518 ซึ่งทำให้เรื่องราวของแหล่งโบราณคดี
สมัยประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แห่งนี้ ถูกเปิดเผยสู่การรับรู้ของประชาคมโลกในระยะเวลาต่อมา



แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง

การขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียงโดยกรมศิลปากร ระหว่างปี
พุทธศักราช 2510-2516 และโดยความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัย
เพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา ภายใต้โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ระหว่างปีพุทธศักราช 2517-2518 ส่งผลให้หลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุ
ถูกค้นพบ และได้รับการศึกษาวิเคราะห์วิจัย ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหลายสาขา ได้แก่
นักโบราณคดี นักปฐพีวิทยา นักพฤกษศาสตร์ นักสัตวศาสตร์ นักโบราณชีววิทยา
ศึกษา ฯลฯ ผลการศึกษาวิเคราะห์เหล่านี้ปรากฏเป็นบทความ รายงาน และ
เอกสารทางวิชาการหลายฉบับที่ช่วยเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมก่อน

ประวัติศาสตร์ของบ้านเชียงในประเด็นต่างๆ ได้แก่ อายุ สมัย ชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และเทคโนโลยีให้มีความกระจ่างชัดและแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง



แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็นประจักษ์พยานแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานที่มีความเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี สืบต่อกันมาเป็นระยะเวลานานกว่า 5,000 ปี ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง มีวิถีชีวิตรวมกันเป็นสังคมหมู่บ้าน มีความเชี่ยวชาญ ด้านเกษตรกรรมทั้งปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ มีความสามารถในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องมือ เครื่องใช้โลหะด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า มีประเพณีความเชื่อ และมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมและสังคมอย่างต่อเนื่อง สะท้อนผ่านหลักฐานทางโบราณคดี ที่สำคัญ 2 ประเภท คือ ภาชนะดินเผา และประเพณีการฝังศพ โดยนักโบราณคดี สันนิษฐานว่า วัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ

1) ยุคต้น มีอายุระหว่าง 3,600-1,000 ปีก่อนคริสตศักราช (ราว 5,600-3,000 ปีมาแล้ว) ภาชนะดินเผาที่มีลักษณะโดดเด่นที่สุดในยุคนี้ คือ ภาชนะดินเผาสีดำและสีเทาเข้ม มีเชิงหรือ ฐานเตี้ยตกแต่งลวดลายคล้าย

การขุด การกด และเชือกทาบ ส่วนการฝังศพมักวางศพในลักษณะนอนงอเข้าหรือนอนหงายเหยียดยาว มีภาชนะดินเผาวางอยู่ที่เท้าหรือศีรษะ

2) ยุคกลาง มีอายุระหว่าง 1,000-300 ปีก่อนคริสตศักราช (ราว 3,000-2,300 ปีมาแล้ว) ภาชนะดินเผาที่โดดเด่นที่สุด เป็นภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ก้นกลมและก้นแหลมผิวนอกมีสีขาวนวล ตกแต่งด้วยลายขีดผสมกับลายเขียนสี การฝังศพมักวางศพในลักษณะนอนหงายเหยียดยาวมีเศษภาชนะดินเผาที่ถูกรุกขุมฝังศพ

3) ยุคปลายมีอายุระหว่าง 300 ปีก่อนคริสตศักราช ถึง คริสตศักราช 200 (ราว 2,300-1,800) ภาชนะดินเผามีความโดดเด่นสวยงามมาก มีทั้งภาชนะเขียนลายสีแดงบนพื้นสีขาวนวล ภาชนะเขียนลายสีแดง(อิฐ) บนพื้นสีแดงและภาชนะสีแดงขัดมัน ส่วนประเพณีการฝังศพมักวางศพนอนหงายเหยียดยาวมีภาชนะดินเผาเต็มใบวางอยู่บนลำตัว

ผลการศึกษาวิจัยและข้อสรุปของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ก่อให้เกิดความตื่นตัวเป็นอย่างสูงในวงการวิชาการด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย รวมทั้งการค้นคว้า และวิจัยได้นำสู่การศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งแหล่งโบราณคดีในประเทศและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกหลายแหล่ง ในระยะเวลาต่อมา เช่น แหล่งโบราณคดีโนนนกทา แหล่งโบราณคดีตอนกลาง จังหวัดขอนแก่น แหล่งโบราณคดีบ้านด้อง แหล่งโบราณคดีฝักตบ จังหวัดอุดรธานี แหล่งโบราณคดีดงซอน สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เป็นต้น การขยายผลทางการศึกษาด้านโบราณคดีดังกล่าวปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เจริญรุ่งเรืองและพัฒนาจนเป็นศูนย์กลางด้านเกษตรกรรมและโลหะกรรมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และวัฒนธรรมบ้านเชียงมิได้มีขอบเขตเพียงแค่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมไปยังแหล่งโบราณคดีอื่นๆ อีกนับร้อย

แหล่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย ดังนั้นบ้านเชียงจึงแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของโลก และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ 60 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนเนินดินสูง รูปยารวี ตามแนวตะวันออก-ตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ กลางเนินสูงกว่าพื้นที่รอบๆ ราว 8 เมตร ราษฎรชาวบ้านเชียงในปัจจุบันมีเชื้อสายลาวพวน เคลื่อนย้ายชุมชนจากแขวงเชียงขวาง ประเทศลาว เมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว

ภายใต้การคุ้มครองตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) กรมศิลปากร ในฐานะหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ได้ดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียงเป็นพิพิธภัณฑประจำแหล่งสำหรับเก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุจำนวนมากที่ได้จากการรวบรวมและการขุดค้นทางโบราณคดีในช่วงเวลาที่ผ่านมารวมทั้งยังคงเก็บรักษาและจัดแสดงหลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่ดำเนินการในช่วงปีพุทธศักราช 2517-2518 ไว้ในสภาพดั้งเดิม (in-situ) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนโดยทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของโลกแห่งนี้ไว้ให้เป็นมรดกอันล้ำค่าของอนุชนรุ่นหลัง

แหล่งมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมทั้ง 3 แห่งที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว เป็นแหล่งมรดกที่ได้รับการประกาศรับรองให้เป็นแหล่งมรดกโลกในช่วงปี พ.ศ. 2534-2535 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยมีแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับการประกาศรับรองให้เป็นแหล่งมรดกโลก ซึ่งรายละเอียดของแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ปรากฏอยู่ในบทต่อไป





แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ อันมีคุณค่าโดดเด่นในด้านความล้ำเลิศ ทางวิทยาศาสตร์ หรือเป็นสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็น แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ

มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ได้นิยามความหมายและมรดกทางธรรมชาติตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ ไว้ ดังนี้

ก. สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ อันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์

ข. สถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการศึกษาวิเคราะห์แล้วว่า เป็นถิ่นที่อยู่ของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ซึ่งถูกคุกคามและมีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์ หรือการอนุรักษ์

ค. แหล่งธรรมชาติอันมีคุณค่าโดดเด่นทางวิทยาศาสตร์ หรือความงามตามธรรมชาติ

ทั้งนี้แหล่งมรดกทางธรรมชาติ จะได้รับการพิจารณาให้อยู่ในบัญชีรายชื่อแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติได้ในกรณีที่มีคุณลักษณะโดดเด่นตามหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้

1) เป็นแหล่งที่เกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นเห็นได้ชัด หรือเป็นพื้นที่ ที่มีความงามตามธรรมชาติหาพื้นที่อื่นเปรียบเทียบกับไม่ได้ หรือ

2) เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นสะท้อนถึงวิวัฒนาการความเป็นมาของโลกในช่วงเวลาต่างๆ กัน ซึ่งรวมไปถึงร่องรอยของสิ่งมีชีวิตหรือกระบวนการทางธรณีวิทยาที่สำคัญอันทำให้เกิดรูปลักษณ์ของแผ่นดินหรือลักษณะธรณีสัณฐาน หรือลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญ หรือ

3) เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นสะท้อนถึงกระบวนการนิเวศวิทยา และชีววิทยา ซึ่งก่อให้เกิดและ มีพัฒนาการของระบบนิเวศทางบกหรือระบบนิเวศน้ำจืด หรือระบบนิเวศชายฝั่งและทางทะเล และสังคมสัตว์และพืช หรือ

4) เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีความสำคัญสูงสุดสำหรับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นกำเนิด ซึ่งรวมไปถึงถิ่นที่อาศัยของชนิดพันธุ์พืช และ/หรือชนิดพันธุ์สัตว์ ที่มีคุณค่าโดดเด่นเชิงวิทยาศาสตร์หรือเชิงอนุรักษ์ระดับโลก

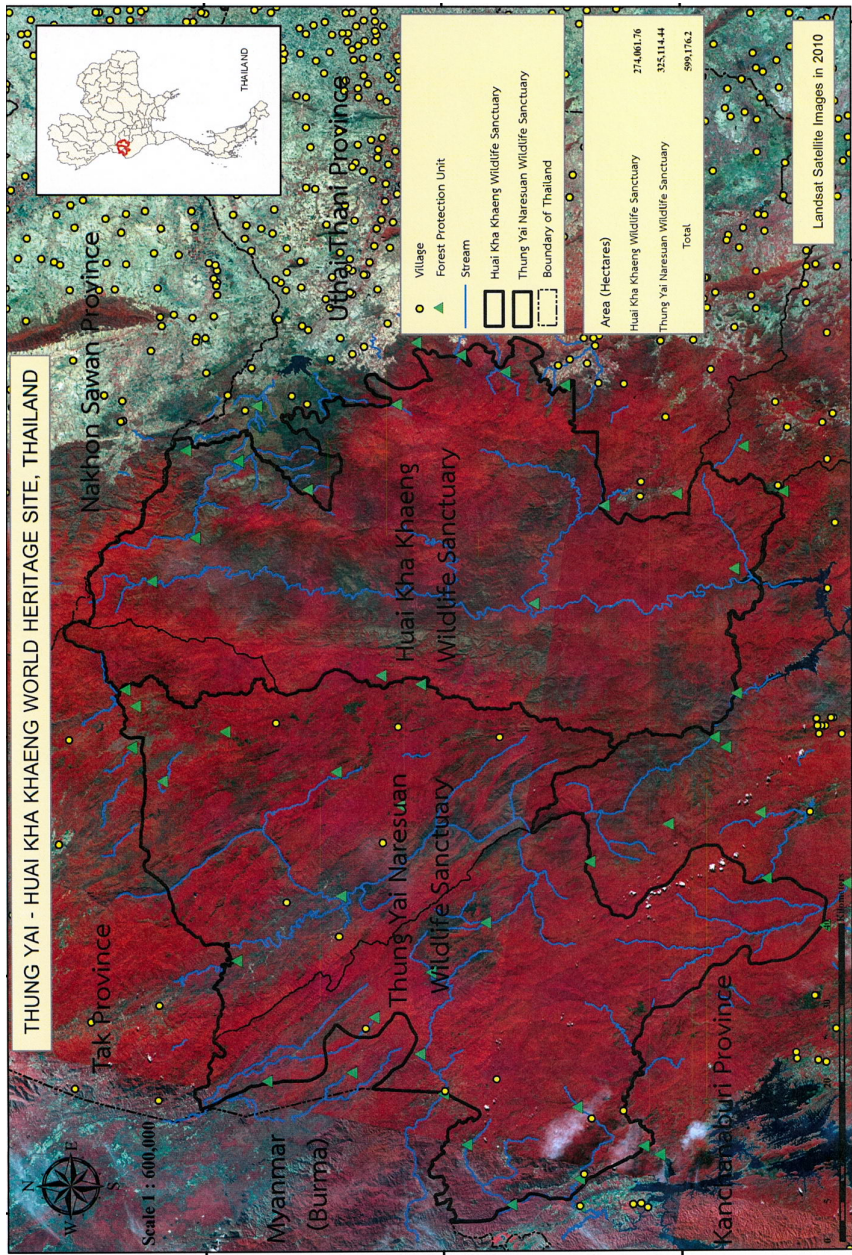
แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติในประเทศไทย

แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติของประเทศไทยที่ได้รับการจารึกในบัญชีมรดกโลกมี 2 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง และพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง (Thungyai-Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuaries)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้งเป็นแหล่งมรดกทางธรรมชาติแห่งแรกของประเทศไทยที่ได้รับการประเมินคุณค่าให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ ประกาศขึ้นทะเบียน เมื่อปี พ.ศ. 2534 เป็นหนึ่งในพื้นที่อนุรักษ์ที่มีความสำคัญของ Indomalayan Realm ด้วยคุณสมบัติโดดเด่นตามเกณฑ์มาตรฐานดังนี้

- หลักเกณฑ์ข้อที่ 7:** เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของกระบวนการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางธรณีวิทยา และวิวัฒนาการทางชีววิทยาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์
- หลักเกณฑ์ข้อที่ 9:** เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีความพิเศษเป็นเลิศ รวมทั้งมีความงดงามตามธรรมชาติที่หาได้ยากยิ่ง
- หลักเกณฑ์ข้อที่ 10:** เป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ที่หายากของโลกที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกและเป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก



พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง
 ที่มา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดชายแดนสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ราว 350 กิโลเมตร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร อยู่ทางด้านทิศตะวันตกในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดตาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งอยู่ทางทิศตะวันออกในเขตพื้นที่ของจังหวัดอุทัยธานี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งสองแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำของลำน้ำสำคัญทางธรรมชาติที่สำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำแควใหญ่ตอนบน (แม่น้ำแม่กลอง และลำห้วยขาแข้ง)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง ได้รับการยกย่องให้เป็นผืนป่าอันยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย ประกอบด้วยผืนป่าอนุรักษ์ 3 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง มีพื้นที่รวมประมาณ 6,222 ตารางกิโลเมตร หรือ 388,750 ไร่ นับเป็นผืนป่าอนุรักษ์ขนาดใหญ่ของประเทศที่เป็นตัวแทนแสดงลักษณะทางชีววิทยาที่สำคัญของผืนป่าในแผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งรวมของความหลากหลายทางชีวภูมิศาสตร์ถึง 4 เขต คือ อินโด-มลายัน ชุนดา อินโด-เบอร์มิส และอินโดจีน รวมทั้งเป็นถิ่นอาศัยของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่อุดมสมบูรณ์ทั้ง 4 เขต อีกทั้งที่ราบฝั่งตะวันออกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นบริเวณที่โดดเด่นที่สุด เป็นตัวแทนระบบนิเวศป่าเขตร้อนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลก

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้งเป็นที่รวมความหลากหลายของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมากกว่า 120 ชนิด นก 401 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 90 ชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 41 ชนิด ปลา 107 ชนิด สัตว์หลายประเภทเป็นสัตว์หายากและกำลังถูกคุกคาม

ทั้งนี้ การศึกษาสำรวจสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมที่อาศัยอยู่ในผืนป่าแห่งนี้มีจำนวนถึงร้อยละ 33 ของจำนวนสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมที่พบได้ในแผ่นดินใหญ่ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด โดยในจำนวนสัตว์ป่าที่กล่าวถึงทั้งหมดมีถึง 28 ชนิด ที่ถูกจัดว่าเป็นสัตว์ป่าหายากและกำลังถูกคุกคาม ประกอบด้วย สัตว์เลื้อยลูกด้วยนม 15 ชนิด นก 9 ชนิด และสัตว์เลื้อยคลาน 4 ชนิด เช่น ควายเป็นเสือโคร่ง เสือดำ เสือลายเมฆ วัวแดง กระทิง สมเสร็จ เลียงผา หมาใน ชะนีมือขาว ลิงอ้ายเจียะ นกยูงไทย และนกเงือกคอแดง เป็นต้น

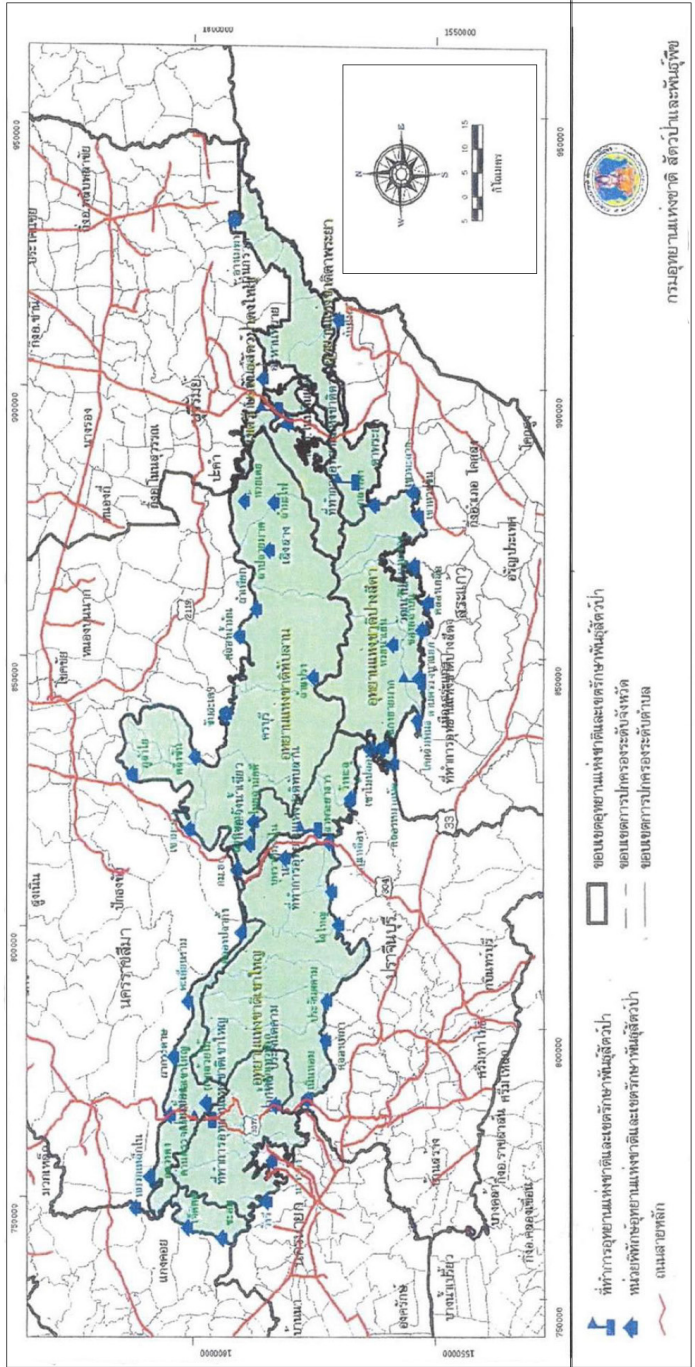
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง เป็นผืนป่าที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พุทธศักราช 2503 (ปรับปรุงแก้ไขปีพุทธศักราช 2535) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อการคุ้มครองสัตว์ป่าที่นับวันจะลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ กฎหมายฉบับนี้จึงมีความเข้มงวดมากกว่ากฎหมายป่าไม้ฉบับอื่นๆ โดยหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการโดยตรงคือ สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ (Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex)

พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ประกอบด้วยพื้นที่คุ้มครอง (Protected Area) หรือ พื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ มีเนื้อที่รวมกันทั้งสิ้น 3,845,083.53 ไร่ หรือ 6,152.13 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสระบุรี นครนายก นครราชสีมา ปราจีนบุรี สระแก้ว และบุรีรัมย์ โดยด้านตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับผืนป่าบันทายฉมอร์ (Banteay Chmor) ซึ่งเป็นพื้นที่คุ้มครองภูมิทัศน์ (Protected Landscape) ของราชอาณาจักรกัมพูชา

รัฐบาลไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต จึงได้ประกาศจัดตั้งพื้นที่ป่าเขาใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณดงพญาเย็นของเทือกเขาพนมดงรักให้เป็นอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งนับเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปีพุทธศักราช 2505 และเมื่อกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีประสบการณ์และความพร้อมในด้านต่างๆ สูงขึ้น รัฐบาลชุดต่อๆ มาได้ประกาศให้ป่าทับลาน ป่าปางสีดา และป่าตาพระยา เป็นอุทยานแห่งชาติในปีพุทธศักราช 2524 2525 และ 2539 ตามลำดับ รวมทั้งประกาศ ป่าดงใหญ่ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับป่าทับลาน ป่าปางสีดา และป่าตาพระยา ให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในปีพุทธศักราช 2539

การประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติทั้ง 4 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง ทำให้ผืนป่าบริเวณนี้มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันเป็นระบบนิเวศขนาดใหญ่จนได้รับการขนานนามว่า “พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่” ซึ่งเชื่อว่าจะเอื้อต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์นานัปการต่อประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับโลก หากมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและถูกหลักการ



นอกจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งสะท้อนถึงประวัติความเป็นมา และวิวัฒนาการอันยาวนานของโลกในบริเวณนี้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คุณค่า ความสำคัญที่โดดเด่นของพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ตามสภาพความเป็นจริง และ ตามที่เสนอขอขึ้นบัญชีแหล่งมรดกทางธรรมชาติ ยังคงโดดเด่นในด้านต่างๆ ดังนี้

ในด้านอุทกวิทยาเนื่องจากพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมีฝนตกมายน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบริเวณ โดยเฉลี่ย อยู่ระหว่าง 1,000-3,000 มิลลิเมตรต่อปี จึงทำให้ผืนป่าแห่งนี้มีบทบาทสำคัญ ในการเป็นแหล่งกักเก็บน้ำและเป็นต้นน้ำลำธารที่ไหลหล่อเลี้ยงการดำรงชีวิต ของชุมชนต่างๆ ในภูมิภาคโดยรอบ ทั้งแม่น้ำนครนายก แม่น้ำปราจีนบุรี และแม่น้ำลำตะคอง แม่น้ำมวกเหล็ก และแม่น้ำมูลต่างมีจุดกำเนิดมาจาก พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำมูลจัดว่าเป็น ลำน้ำที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนในเขตพื้นที่ ซึ่งนับได้ว่าแห้งแล้งที่สุด แห่งหนึ่งของไทย อีกทั้งแม่น้ำมูลยังไหลลงสู่แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำสากลที่มี บทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนกว่า 60 ล้าน คนในประเทศ จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม

ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับประเทศ และระดับโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งสงวนระบบนิเวศอันหลากหลาย ตั้งแต่ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา และป่าดิบแล้ง ไปจนถึงป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง นอกจากนี้ ยังมีทุ่งหญ้ากระจายตัวอยู่ทั่วไป รวมทั้งป่าบนเขาหินปูน และป่าริมลำห้วยลำธาร พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ จึงเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของ ชนิดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จำนวนมาก ซึ่งหลายชนิดพันธุ์อยู่ในภาวะถูกคุกคามหรือ ถูกกีดกันจากการพัฒนาของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ จากการสำรวจพบว่าประเทศไทย พบชนิดพันธุ์พืชทั้งหมดราว 15,000 ชนิด โดยพบในพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ จำนวนไม่น้อยกว่า 2,500 ชนิด หรือประมาณ 1 ใน 6 ของชนิดพันธุ์ ที่ปรากฏในประเทศ โดยมีชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น 16 ชนิด มีสัตว์ป่ามากถึง

805 ชนิด ส่วนหนึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม 112 ชนิด นก 392 ชนิด และ สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกรวมกัน 205 ชนิด โดยมี 9 ชนิด ที่เป็นชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น ได้แก่ ตะพาบหัวกบ หรือกราวเขียว หรือกริดาว จิ้งจกหิน เมืองกาญจนบุรี ตุ๊กแกเขาหินทราย กิ้งก่าภูวี่ จิ้งเหลนดั่งตะวันตก จิ้งเหลน เรียวโคราช งูดินโคราช งูกินทากลายขี้วัน และจระเข้ น้ำจืด ในจำนวนสัตว์ป่า ที่พบทั้งหมดมีหลายชนิดที่มีความสำคัญระดับโลก 3 ชนิด ที่มีสถานภาพ ใกล้สูญพันธุ์ (Endangered) ได้แก่ ช้างป่า เสือโคร่ง และวัวแดง

นอกจากนี้ยังพบว่า มีสัตว์ป่าที่มีสถานภาพมีแนวโน้มสูญพันธุ์ ไปจากโลก (Vulnerable) อาศัยอยู่ในผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ได้แก่ ลิงกัง ลิงเสนหรือลิงกังแดง ชะนีมงกุฏ แม่นใหญ่ หม่าใน หมึกวาย เสือลายเมฆ กระตัง เลียงผา นกกลุ่มพุดแดง ไก่ฟ้าพญาลอ นกยูง และนกพินพุด

ในด้านการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ แนวผาสูงยาวต่อเชื่อม กันบริเวณด้านทิศตะวันตกของพื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ นับเป็นปรากฏการณ์ ธรรมชาติและสถานภูมิทัศน์ที่โดดเด่น โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ซึ่งสภาพ ภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและมีฝนตกชุก จึงพบว่า มีลำห้วยลำธารและ มีน้ำตกจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วบริเวณ เป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทาง มาเยือนนับล้านคนในแต่ละปี การเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเพื่อศึกษา หาความรู้ และการที่ได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง จึงเป็นประสบการณ์ อันทรงคุณค่าที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการมาเยือนผืนป่าแห่งนี้ อีกทั้งการที่พื้นที่ กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เป็นแหล่งธรรมชาติอันสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ นักท่องเที่ยวจึงมีโอกาสพบเห็นชนิดพันธุ์สัตว์ป่าที่สำคัญหรือหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ อาทิ ช้างป่า เสือโคร่ง กระตัง วัวแดง ชะนีมือขาว ชะนีมงกุฏ นกกก นกเงือก รวมถึงจระเข้ น้ำจืด ซึ่งคนทั่วไปเชื่อกันว่าได้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทยแล้ว

ผลจากการที่พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ได้รับการขึ้นบัญชี เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ทำให้ประเทศไทย โดยมีรัฐบาลไทยเป็นองค์กรหลัก

จะต้องดูแลผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ มิให้เสื่อมโทรมหรือตกอยู่ในภาวะอันตราย จึงทำให้ต้องมีการเพิ่มมาตรการจัดการคุ้มครองผืนป่าแห่งนี้ให้อยู่อย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นพันธผูกพันตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและ ทางธรรมชาติ ในการที่จะร่วมอนุรักษ์และปกป้องดูแลแหล่งมรดกโลก โดยอาศัยความร่วมมือทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเอกชน ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนทั่วไป ตลอดจนสร้างโอกาสในการสำรวจและศึกษาวิจัยด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

การได้รับการคัดเลือกและยกย่องให้เป็นมรดกโลก นับเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางหนึ่งเพราะเป็นหลักประกันได้ว่าผืนป่าแห่งนี้ทรงคุณค่าในระดับโลกอย่างแท้จริง จึงเป็นสิ่งดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ นอกจากนี้การมีแหล่งธรรมชาติที่ทรงคุณค่าระดับโลก นับเป็นเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของประเทศส่งผลให้ประชาชนชาวไทยรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นเจ้าของผืนป่ามรดกโลก ซึ่งรัฐควรส่งเสริมให้เกิดความรู้รักตระหนักในคุณค่าของผืนป่านี้อยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่คงความเป็นมรดกโลกไว้ตลอดไป

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ปางสีดา-ทับลาน-ตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ “พื้นที่กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่” จากการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 29 เมื่อปีพุทธศักราช 2548 ที่เมืองเดอร์บัน สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ โดยมีคุณสมบัติโดดเด่นตามเกณฑ์มาตรฐานในข้อ 10 ดังนี้

หลักเกณฑ์ข้อที่ 10: เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนิดสัตว์และพันธุ์พืชที่หายากหรือที่ตกอยู่ในสภาวะอันตราย แต่ยังคงสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ รวมถึงระบบนิเวศอันเป็นแหล่งรวมความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์ที่ทั่วโลกให้ความสนใจ

เนื่องจากแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติของประเทศไทยทั้งสองแห่ง ล้วนเป็นแหล่งมรดกทางธรรมชาติประเภทป่าไม้ซึ่งเป็นระบบนิเวศบนบก (Terrestrial Ecosystem) ดังนั้นในอนาคตจึงได้มีการเตรียมการขอขึ้นทะเบียน แหล่งมรดกทางธรรมชาติซึ่งเป็นระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งแม้จะยังไม่ถูกบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น แต่ก็ได้มีการเตรียมการเพื่อขอบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นแล้ว



แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ของประเทศไทยที่มีคุณค่าโดดเด่น



นอกจากแหล่งมรดกโลกของประเทศไทย ทั้งแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติที่ได้กล่าวถึงแล้ว ยังมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของไทย ที่ได้รับการบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) จำนวน 3 แห่ง ได้แก่

1) เส้นทางเชื่อมต่อทางวัฒนธรรม ปราสาทหินพิมายกับศาสนสถานที่เกี่ยวข้อง ปราสาทพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanomroong and Muangtam) ปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547)



ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์



ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา



ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

ปราสาทหินทั้ง 3 แห่งในเส้นทางเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมปราสาทหิน

2) อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี (Phu Phrabat Historical Park) ปี ค.ศ. 2004 (พ.ศ. 2547)



หอนางอุสาในอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

3) พื้นที่กลุ่มป่าแก่งกระจาน (Kaeng Krachan Forest Complex) ปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554)

4) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดพระบรมธาตุ) จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat) ปี ค.ศ. 2013 (พ.ศ. 2556)



วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ทั้งนี้ ยังมีแหล่งมรดกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ที่คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกเห็นชอบให้บรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นของไทย ดังนี้

แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

- 1) เส้นทางวัฒนธรรมไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ ยะรัง ไทรบุรี (เคดาห์)
- 2) แหล่งโบราณคดีเมืองเก่าเชียงใหม่และสุพรรณโคมคำ
- 3) แหล่งวัฒนธรรมล้านนา
- 4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา (บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มจากสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ถึงสะพานพระรามแปด)
- 5) กลุ่มสถาปัตยกรรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

- 6) พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
- 7) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
- 8) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร และเสาชิงช้า
- 9) วัดราชนัดดารามวรวิหารและพื้นที่ต่อเนื่อง
- 10) แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และ
แหล่งวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน

แหล่งมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)

- 1) พื้นที่อนุรักษ์ชายฝั่งทะเลอันดามัน
- 2) พื้นที่กลุ่มป่าเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อุทยานแห่งชาติภูกระดึง อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว และพื้นที่ป่าต่อเนื่อง

ในอนาคตแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติเหล่านี้ อาจได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งมรดกโลกได้ ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีจำนวนแหล่งมรดกโลกเพิ่มมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องระมัดระวังก็คือ การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกเหล่านั้นอย่างจริงจัง เพื่อให้ยังคงความสมบูรณ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน และพร้อมเข้าสู่การนำเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไป



บรรณานุกรม

เดชาวุธ เศรษฐพรพงศ์. 2548. การเสนอพื้นที่ที่เหมาะสมให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ. ในรายงานการประชุมความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ และสัตว์ป่า ความก้าวหน้าของผลงานวิจัยและกิจการ ปี 2548 ณ โรงแรมริเจนท์ ซะอำ เพชรบุรี วันที่ 21-24 สิงหาคม 2548. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. น. 442-446.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน): กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554ก. โครงการจัดทำแนวทางการป้องกัน แก้ไขปัญหาที่จะคุกคามแหล่งมรดกโลก: พื้นที่รอบแนวเขตแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรุงเทพฯ.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554ข. โครงการจัดทำรายงานการติดตามแหล่งมรดกโลก (Periodic Report) เพื่อเตรียมนำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก: รายงานสถานภาพและกรอบแนวทางการจัดการแหล่งมรดกโลกกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรุงเทพฯ.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรอบแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรุงเทพฯ.

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 3. 2543. *มรดกไทย-มรดกโลก*.
ศิริพร นันทา(บรรณาธิการ), บริษัท กราฟิกพอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด:
กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. 2555. *การเตรียมการนำเสนอแหล่งมรดกเพื่อ
ขึ้นบัญชีมรดกโลก (PREPARING WORLD HERITAGE NOMINATIONS)*.
สมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด: กรุงเทพฯ, 152 น.

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. 2552. *อนุสัญญา
ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ: รับรอง
โดย สมัยประชุมสามัญครั้งที่ 17 ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ กรุงปารีส 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515*.
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: กรุงเทพฯ.

Day, J.C., Wren, L., Vohland K., 2012. Community engagement
in safeguarding the world's largest reef: Great Barrier Reef,
Australia. *In World heritage: Benefits Beyond Borders*, Galla A.
(Ed). Cambridge University Press, Cambridge. pp. 18-29.

Rao, K., 2012. Pathways to sustainable development. *In World
heritage: Benefits Beyond Borders*, Galla A. (Ed). Cambridge
University Press, Cambridge. pp. 325-331.

Skounti, A., 2012. The red city: Medina of Marrakesh, Morocco.
In World heritage: Benefits Beyond Borders, Galla A. (Ed).
Cambridge University Press, Cambridge. pp. 82-93.

World Heritage Centre, July 2013. Operational Guidelines for the
Implementation of the World Heritage Convention.

เว็บไซต์

- ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก กระทรวงวัฒนธรรม. มปป. *แหล่งมรดกโลกทั่วโลก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2555, จาก <http://www.thaiwhic.go.th/index.aspx>.
- เที่ยวท่องมองเมือง. 2011. *อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2556, จาก <http://www.theawthong.com/dataprovince/sukhothai/attraction/srichatchanarai.html>.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร. 2010. *อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2556, จาก <http://kamphaengphet.mots.go.th/>.
- สำนักงานจังหวัดสุโขทัย. มปป. *อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2556, จาก http://www.sukhothai.go.th/tour/tour_01.htm.
- Moroccan House Style, 2012. *Riad Merstane: Marrakech is the most exotic city in Morocco*. (cited 2013 May 2), Available from: <http://moroccan-house-style.blogspot.com/2012/03/riad-merstane-marrakech-is-most-exotic.html>.
- National Geographic Society, 2013. *Great Barrier Reef*. (cited 2013 May 2), Available from: <http://travel.nationalgeographic.com/travel/world-heritage/great-barrier-reef>.
- Shelbypoppit, 2013. *Badii Palace*. (cited 2013 May 2), Available from: <http://www.flickr.com/photos/shelbypoppit/8750394654/in/photostream>.

UNESCO World Heritage Centre. 2009. *World Heritage List 1992-2012*. (cited 2012 September 2), Available from: <http://whc.unesco.org/en/list>.

The National Science Foundation. Nd. Yellowstone National Park's. (cited 2012 September 1), Available from: http://www.nsf.gov/discoveries/disc_summ.jsp?cntn_id=110651&org=ERE.

Skounti, A., 2012. The red city: Medina of Marrakesh, Morocco. *In* World heritage: Benefits beyond borders, Galla A. (Ed). Cambridge University Press, Cambridge. Pp. 82-93. Cited in www.ville-marrakech.ma, Retrived on 2013 May 2.

ภาคผนวก

แหล่งมรดกโลกแห่งแรกและแหล่งมรดกโลกในปัจจุบัน



แหล่งมรดกโลกแห่งแรกของโลก

อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน (Yellowstone National Park) นอกจากจะเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งแรกของโลกแล้ว ยังได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งมรดกโลกแห่งแรกของโลกด้วย ซึ่งอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนปกคลุมพื้นที่ป่าเกือบ 9,000 ตารางกิโลเมตร และร้อยละ 96 ของพื้นที่อุทยานทั้งหมดอยู่ในมลรัฐไวโอมิง (Wyoming) พื้นที่ร้อยละ 3 อยู่ในมลรัฐมอนทานา (Montana) และ ร้อยละ 1 อยู่ในมลรัฐไดาโฮ (Idaho) ภายในอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน มีลักษณะทางธรณีสัณฐานที่เกิดจากความร้อนใต้พิภพที่มีชื่อเสียง มีปริมาณของบ่อน้ำพุร้อนที่มากที่สุดในโลก (มากกว่า 300 บ่อ หรือราวสองในสามของ

บ่อน้ำพุร้อนที่มีอยู่บนโลกทั้งหมด) อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2415 โดยเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่ามีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทั้งหมีกริซลีย์ (Grizzly bears) หมาป่า (Wolves) ควายป่าไบซัน (Bison) และกวางป่าอเมริกันเอลค์ (Wapitis)

สถานภาพความสำคัญ

อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนเป็นพื้นที่คุ้มครองที่บ่งบอกถึงความสำคัญของปรากฏการณ์และกระบวนการทางธรณีวิทยาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีความโดดเด่นของแรงกระทำที่เกิดจากความร้อนใต้พิภพ มีความงดงามตามธรรมชาติ มีระบบนิเวศที่ยังคงความบริสุทธิ์ตามธรรมชาติที่ประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิตหายากและสิ่งมีชีวิตที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เนื่องจากอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตนเป็นหนึ่งในระบบนิเวศขนาดใหญ่ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งบนโลกที่ปรากฏอยู่ในเขตอบอุ่นตอนเหนือ ทำให้โครงสร้างทางนิเวศวิทยาของชุมชนสิ่งมีชีวิตมีความเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ ศึกษาเรียนรู้ และเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินที่จะได้รับจากกระบวนการทางนิเวศวิทยาในพื้นที่ธรรมชาติขนาดใหญ่ภายในอุทยานแห่งนี้

ขอบเขตข้อกำหนดที่สำคัญในการได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

(vii) ทัศนสมบัติที่มีความสวยงามโดดเด่นภายในอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน ประกอบด้วย บ่อน้ำพุร้อนที่มีมากที่สุดในโลก หุบผาขนาดใหญ่ที่เรียงรายรอบแม่น้ำเยลโลว์สโตน (the Grand Canyon of the Yellowstone River) ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีน้ำตกอยู่เป็นจำนวนมาก และยังมีฝูงสัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่สามารถพบได้ในอุทยานแห่งชาติแห่งนี้

(viii) อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความสำคัญในลำดับต้นๆ ในแง่ของการศึกษาเรียนรู้และคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นบนโลก โดยอุทยานแห่งนี้เป็นแหล่งที่รวบรวมสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแรงกระทำที่เกิดขึ้นจากความร้อนใต้พิภพให้ปรากฏ

บนพื้นผิวโลกได้อย่างโดดเด่นไม่มีที่ใดเสมอเหมือน มีบ่อน้ำร้อน (Hot springs) นั้บพ่นบ่อ และยังมีบ่อโคลนร้อน (Mudpots) ท่อก๊าซร้อน (Fumaroles) และ บ่อน้ำพุร้อนที่ยังมีชีวิต (ยังคงปล่อยน้ำพุร้อนให้พวยพุ่งออกมาอย่างสม่ำเสมอ) อีกมากกว่าครึ่งหนึ่งของโลก ภายในอุทยานแห่งนี้ยังเป็นแหล่งสะสมตัวของ ซากดึกดำบรรพ์เป็นจำนวนมาก เท่าที่ได้รับการจำแนกแล้วพบว่า มีซากพืช ดึกดำบรรพ์เกือบ 150 ชนิดที่มีความแตกต่างกันตั้งแต่เฟิร์นขนาดเล็กไปจนถึง สนแดงขนาดใหญ่ (Sequoia) และไม้ยืนต้นอีกหลายชนิด นอกจากนี้ภายใน อุทยานยังมีแอ่งที่เกิดจากการระเบิดของภูเขาไฟ (Caldera) ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (45 x 75 กิโลเมตร หรือ 27 x 45 ไมล์)

(ix) อุทยานแห่งนี้เป็นหนึ่งในระบบนิเวศขนาดใหญ่ที่ยังคงมี ความบริสุทธิ์เพียงไม่กี่แห่งที่ยังหลงเหลืออยู่บนโลกภายในภูมิภาคเขตอบอุ่น ตอนเหนือ พืชพรรณที่มีอยู่ในอุทยานถูกปล่อยให้เจริญเติบโตผ่านกระบวนการ แทนที่ตามธรรมชาติ (Natural succession) โดยปราศจากการเข้าไปจัดการ จากมนุษย์โดยตรง ในกรณีที่เกิดไฟป่าโดยมีสาเหตุมาจากฟ้าผ่า ไฟป่านั้นจะ ถูกปล่อยให้เกิดขึ้นได้ทราบเท่าที่ผลกระทบจากไฟป่าตามธรรมชาตินี้อยู่ใน ช่วงที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ ควายป่าไบซันภายในอุทยานจะรวมตัวกันเป็นฝูงตาม ธรรมชาติและสามารถหากินได้อย่างอิสระ โดยพื้นที่หากินของฝูงควายป่าไบซัน จะครอบคลุมพื้นที่ตลอดแนวที่ราบกว้างใหญ่ (the Great Plains) ภายในอุทยาน การหากินของฝูงควายป่าไบซันอาจไปด้วยกันเป็นฝูง หรือหากินร่วมกับสัตว์ป่า ชนิดอื่น ซึ่งนับว่าเป็นหนึ่งในภาพที่น่าประทับใจที่สุด

(x) อุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่สำคัญของ ทวีปอเมริกาเหนือที่เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ที่หายาก และอุทยานแห่งนี้ยัง แสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่างๆ ทางระบบนิเวศ สถานที่แห่งนี้จึงจัดว่าเป็นพื้นที่ ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับหิมกริชลีมากที่สุดในโลก และเป็นสถานที่ที่มีข้อมูลและ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชากรหิมิตีที่สุด งานวิจัยนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันภายในระบบนิเวศ การให้ความคุ้มครองและ

ปกป้องพันธุ์พืชและสัตว์ ตลอดจนกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อประชากรและการแพร่กระจายของพืชและสัตว์ที่มีอยู่ภายในอุทยาน ช่วยให้กระบวนการวิวัฒนาการทางชีวภาพเกิดขึ้นโดยมีการรบกวนจากมนุษย์น้อยที่สุด



แหล่งมรดกโลกอุทยานแห่งชาติเยลโลว์สโตน

ที่มา: The National Science Foundation (Nd)

แหล่งมรดกโลกในปัจจุบัน

ข้อมูลมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของ UNESCO World Heritage Centre (1992-2013) ณ เดือนมิถุนายน 2013 (พ.ศ. 2556) มีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติไปแล้วรวม 981 แห่ง แบ่งได้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 759 แห่ง เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 193 แห่ง และเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (แบบผสม) 29 แห่ง

ในจำนวนที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ 981 แห่งนั้น พบว่ามีจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ยุโรปและอเมริกาเหนือรวม 469 แห่ง เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 399 แห่ง เป็นมรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 60 แห่ง และเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (ผสม) จำนวน 10 แห่ง รองลงมาเป็นภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกจำนวนรวม 221 แห่ง เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 154 แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 57 แห่ง และมรดกโลกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (ผสม) จำนวน 10 แห่ง (ทั้งนี้ เป็นการนับตามอาณาเขตพื้นที่ประเทศ ซึ่งมีแหล่งมรดกโลกบางแหล่งที่มีการประกาศรับรองร่วมกันในหลายประเทศ)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจำนวนของแหล่งมรดกโลก (โดยไม่จำแนกตามกรอบพื้นที่ประเทศ) จะเห็นว่าแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากคณะกรรมการมรดกโลกในการประชุมสามัญประจำปี เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมากถึงร้อยละ 77.37 ในขณะที่แหล่งมรดกทางธรรมชาติมีเพียงร้อยละ 19.67 หรือประมาณหนึ่งในสี่ของมรดกทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกันกับแหล่งผสมระหว่างแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีอยู่เพียงร้อยละ 2.96 เท่านั้น

ตารางที่ ผ-1 จำนวนมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกโลกโดยจำแนกตามทวีปหรือภูมิภาคของโลก

ทวีป	มรดกโลกทางวัฒนธรรม	มรดกโลกทางธรรมชาติ	มรดกโลกผสม	รวม
แอฟริกา	48	36	4	88
อาหรับ	68	4	2	74
เอเชีย-แปซิฟิก	154	57	10*	221
ยุโรปและอเมริกาเหนือ	399	60	10*	469
ละตินอเมริกาและแคริบเบียน	90	36	3	129
รวม*	759	193	29	981

หมายเหตุ: 1. * มรดกโลกบางแห่งได้รับการขึ้นทะเบียนร่วมกันหลายประเทศ
 2. ตุรกีและรัสเซียนั้น นับรวมเข้ากับกลุ่มประเทศยุโรปและอเมริกาเหนือ

ที่มา: <http://whc.unesco.org/en/list/stat#s1>

